

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет інженерно-технологічний
Кафедра будівництва та професійної освіти

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня вищої освіти *магістр*

на тему: **«Педагогічні умови гуманізації підготовки майбутніх викладачів професійної освіти в аграрному закладі вищої освіти»**

Виконав: здобувач вищої освіти за освітньо-професійною програмою *Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)* спеціальності 015 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології) ступеня вищої освіти *магістр* групи *015ПОмд_21*
Краснокутський Віталій Валерійович

Керівник: ОНІПКО Валентина

Рецензент: САЗОНОВА Вікторія

Полтава – 2023 року

ВСТУП

Актуальність теми. Ефективним вирішенням проблеми особистісного розвитку майбутнього викладача професійної освіти є формування гуманістичних цінностей. Створення моделі формування гуманістичних цінностей вимагає врахування всього комплексу освітніх умов професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти.

У контексті дослідження педагогічні умови є логічною сукупністю заходів, які мають забезпечити досягнення мети формування гуманістичних цінностей та сприяти вихованню особистості майбутнього викладача професійної освіти – гуманіста й професіонала. Вони свідомо створюються в освітньому процесі й забезпечують ефективність вирішення професійних завдань. Сучасні науковці Ю. Бабанський, Є. Бабошина, З. Курлянд, І. Харламов, О. Цокур визначили педагогічні умови формування гуманістичних цінностей у закладах вищої освіти. Серед цілого ряду педагогічних умов, необхідних для формування гуманістичних цінностей у майбутніх викладачів професійної освіти, ми вважаємо доцільним виділити найважливіші, а саме: гуманізацію та гуманітаризацію освітнього середовища закладу; реалізацію особистісно зорієнтованого підходу в освітньому процесі; зосередження головної уваги на ціннісно-мотиваційній домінанті особистості, яка визначає її професійну спрямованість.

Мета дослідження – розробити та експериментально перевірити ефективність системи формування гуманістичної спрямованості особистості майбутніх викладачів професійної освіти аграрного профілю

Завдання дослідження:

1. Вивчити стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці.
2. Обґрунтувати педагогічні умови гуманізації професійної підготовки майбутніх майбутніх викладачів професійної освіти аграрного профілю.

3. Визначити та охарактеризувати критерії, показники та рівні сформованості гуманістичної спрямованості особистості майбутніх викладачів професійної освіти.

4. Теоретично обґрунтувати та апробувати модель гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти аграрного профілю.

Об'єкт дослідження професійна підготовка майбутніх викладачів професійної освіти аграрного профілю.

Предмет дослідження система формування гуманістичної спрямованості особистості майбутніх викладачів професійної освіти аграрного закладу освіти.

Методи дослідження теоретичні: аналіз, синтез, систематизація, узагальнення – для вивчення стану досліджуваної проблеми, визначення сутності основних понять, гуманістичної спрямованості майбутніх викладачів професійної освіти аграрного профілю, критеріїв, показників і рівнів її сформованості, обґрунтування педагогічних умов гуманізації професійної підготовки майбутніх фахівців до роботи у закладах аграрного профілю;

емпіричні: спостереження, опитування, тестування – для виявлення рівнів сформованості гуманістичної спрямованості особистості майбутніх фахівців; *педагогічний експеримент* (констатувальний і формувальний) – для здійснення педагогічної діагностики, перевірки ефективності педагогічних умов та апробації моделі гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти; методи математичної статистики – для оброблення одержаних даних і перевірки результативності експерименту з використанням t-критерію Стьюдента; *графічні:* таблиці, рисунки, діаграми – для наочної демонстрації результатів дослідження.

Наукова новизна

– *вперше:* обґрунтовано педагогічні умови гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти аграрного профілю (формування в здобувачів позитивної мотиваційної установки на гуманне

ставлення до людей і до себе; забезпечення змісту освітніх компонентів гуманітарною складовою; підготовка викладачів аграрних ЗВО до суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу); розроблено модель гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти аграрного профілю, що враховує положення індивідуального, культурологічного, аксіологічного, інтегративного підходів, принципів гуманізації, демократичності, системності, зв'язку навчання з практикою, містить концептуальний, змістово-операційний та результативний блоки, результатом апробації якої є сформованість гуманістичної спрямованості особистості майбутніх фахівців; охарактеризовано критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативно-діяльнісний), показники та рівні (високий, середній, низький) викладачів професійної освіти аграрного профілю.

уточнено сутність поняття «гуманістична спрямованість особистості викладачів професійної освіти аграрного профілю» як особистісної якості фахівця, що полягає в наявності у нього: системи мотивів і ціннісних орієнтацій на виявлення гуманності до людей і до себе; ґрунтовних знань із проблеми гуманізації; комплексу гуманних якостей; сукупності вмінь взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу на основі толерантності, співпраці й партнерства, здатності фахівця до самовдосконалення й самореалізації;

подальшого розвитку набули зміст, форми, методи й засоби гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти у аграрних ЗВО.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробленні та впровадженні навчально-методичного забезпечення гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти, що вміщує: методичну розробку лекції, практичних робіт та самостійної роботи з питань гуманізації.

Апробація результатів дослідження. Здійснювалася на Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Сучасні тенденції підготовки майбутніх фахівців у закладах професійної (професійно-технічної), фахової

передвищої та вищої освіти», (м. Полтава, 24-25 травня 2023 року) та засіданні кафедри будівництва і професійної освіти ПДАУ.

Публікації. Педагогічні умови гуманізації підготовки майбутніх викладачів професійної освіти в аграрному закладі вищої освіти. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Сучасні тенденції підготовки майбутніх фахівців у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти» (м. Полтава, 24-25 травня 2023 року). Полтава : ПДАУ, 2023.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В АГРАРНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1 Генезис феномену гуманізація та гуманітаризація освіти

Вагомий внесок у формування концепції гуманізації освіти зробили Августин, Аристотель, Е. Бетті, Г. Гадамер, Ю. Габермас, Т. Гоббс, В. Дільтей, Дж. Дьюї, Я. Коменський, Дж. Локк, Р. Плеснер Ж.-Ж. Руссо, П. Рікер, К. Ушинський, М. Шелер, Г. Шпет, Філософія ХІХ століття в особі німецьких вчених Г. Гегеля, І. Канта, І. Фіхте висунула і обґрунтувала ідею гуманістичного творення особистості і її самосвідомості, запропонувала шляхи реформування системи шкільної і університетської освіти [33]. На межі 1980-1990-х рр. термін гуманізація розглядався як один із принцип світогляду (в тому числі моралі), в основі якого лежать переконання у безмежних можливостях особистості та її здатність до вдосконалення, до вимог особистої волі та захисту громадянських прав, у тому числі права на щастя й задоволення потреб та інтересів, які мають бути кінцевою метою громадської діяльності. Гуманізація здійснюється на двох рівнях: «методологічному – шляхом переосмислення та утвердження нового стилю наукового мислення, ідеалів і норм наукового дослідження та наукової картини світу; епістемологічному – при побудові наукових гіпотез і прогнозів, що включають, окрім формалізованого знання, ще й знання, що не підлягає формалізації» [31]. Гуманізація освіти, в тому числі вищої – це нагальна вимога сучасності. Вона має проходити на всіх рівнях: державному, інституціональному, соцієтальному, індивідуально-виховному [5].

Гуманізація та гуманітаризація освіти на «сучасному етапі утворюють основний напрям змістовного реформування системи освіти. Вирішального значення набувають два аспекти. Перший передбачає не тільки формування певної

системи знань, а й розвиток духовності в контексті гармонійної взаємодії всіх індивідуальних процесів світосприйняття. Особливого значення тут набуває формування етично обумовленої мотивації навчання, орієнтованої на самоактуалізацію системи індивідуальних цінностей та гуманістичних характеристик системи взаємовідносин між викладачем і здобувачем. Другий аспект передбачає орієнтацію на подолання самої технократичної природи сучасного навчання» [31].

Гуманізація передбачає «організацію освітнього процесу з максимальним урахуванням індивідуальності здобувача, створення сприятливих умов для розкриття його здібностей і самовизначення. Під терміном «гуманізація» розуміється залучення до вироблених суспільством цінностей – насамперед до загальнолюдських цінностей, які мають вирішальне значення для людини, виживання і розвитку суспільства» [2].

Гуманізація освіти в Україні «має нагальне значення, зокрема для розвитку держави в цілому. Серед її важливих складових частин дослідники виділяють такі напрями: відродження духовності, виховання навчаючи, визначення траєкторії особистої гуманної педагогіки кожного педагога, прагнення до рівноправного спілкування зі своїми здобувачами, індивідуалізація навчання, перетворення взаємодії педагога й здобувачів у процесі навчання на засіб їхнього творчого саморозвитку, демократизація управління освітою тощо» [26].

Підготовка сучасного фахівця вищої кваліфікації у закладах вищої освіти України має дві основні складові: «професійну та гуманітарно-світоглядну. Перша з них реалізується в ході професійної та практично-технічної підготовки здобувачів; друга – під час вивчення гуманітарних дисциплін» [54]. У вищій школі означені дисципліни формують світогляд, надають розуміння основ суспільства та забезпечують розвиток навичок безперервного духовного самовдосконалення. Трансформація гуманітарної освіти набирає чималої ваги за необхідності формування громадянина сучасної України в умовах інтеграції національної

вищої освіти в європейський простір та інтернаціоналізації освіти. Це обумовлює оновлення змісту гуманітарних дисциплін. Ці процеси не минули і технічні університети, які мають готувати гуманітарно-орієнтованих фахівців.

Питання гуманізації та гуманітаризації вищої освіти розкрили В. Андрущенко, І. Бех, С. Гончаренко, І. Зязюн, С. Сисоева та ін. Питанням методики викладання соціально-гуманітарним дисциплінам присвятили дослідження Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Пометун, О. Пономарьов, Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. Романовський та ін. Сучасні підходи до гуманітарної підготовки здобувачів у закладах вищої освіти проаналізували О. Вознюк, В. Дементьєва, М. Козяра, О. Мінаєва, Г. Рогозіна та ін.

Процес вивчення гуманітарних дисциплін та гуманітаризації ЗВО досліджували ряд українських науковців. Формування духовних цінностей у ЗВО розглянула А. Ярошенко [68]. А. Зязюн теоретично обґрунтувала педагогічні умови ефективної гуманітаризації майбутньої професійної освіти [28]. Н. Островська експериментально перевірила модель гуманізації навчання в агротехнічних інститутах [42]. В. Бех запропоновано педагогічні умови розвитку духовних цінностей особистості [9]. І. Ковалинська розглянула питання формування загальнокультурної компетенції [30]. У дослідженнях О. Вознюк виявлено методологічні, соціологічні, психологічні, загальнопедагогічні, дидактичні та методичні передумови систематизації гуманітарних знань [12;13].

С. Король вдосконалила методичні аспекти професійної спрямованості гуманітарної підготовки здобувачів [31]. О. Тепла розкрила світоглядні можливості предметів гуманітарного циклу щодо виховання гуманізму в здобувачів ЗВО [60]. Вплив гуманітарних дисциплін на формування моральних цінностей представників технічної еліти став предметом досліджень В. Бабаєва [4], І. Карпінського [29], О. Романовського [52;53], Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО [62], Ю. Юсипук [66] та ін.

Переважна більшість сучасних вчених переконані, що аграрні науки мають надавати знання, які допоможуть соціалізуватися майбутньому фахівцю в колективі та в суспільстві. На думку вчених, аграрна підготовка у ЗВО має сприяти формуванню інтелігентного, гуманного та креативного фахівця. Дослідники звертають увагу на особливість гуманітарної підготовки в ЗВО. В аграрних університетах магістри вивчають ряд гуманітарних дисциплін, однак кількість навчальних годин є, як правило, недостатньою, що призводить до фрагментарності гуманітарних знань. У зв'язку з цим недостатньо реалізують основну ідею гуманізації аграрної освіти – формування цілісної системи гуманітарних знань як основи загальної і професійної культури сучасного фахівця аграрної галузі [14].

Актуальною особливістю сучасної гуманітарної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО є інтеграція гуманітарних і аграрних знань у межах викладання гуманітарних і професійно спрямованих дисциплін. Вчені акцентують увагу на те, що викладання гуманітарних дисциплін має бути професійно спрямованим [18]. Важливим недоліком викладання гуманітарних дисциплін у ЗВО науковці вважають відсутність їх цілісності. Часто вони мають форму окремих курсів, а має бути система, механізм гуманітарної підготовки. Частина вчених переконана, що загально-гуманітарної освіти як системного інструменту в ЗВО не існує.

Отже, можемо визначити пріоритетні напрями, що забезпечують ефективність підготовки майбутніх фахівців в процесі вивчення гуманітарних дисциплін: особистісну орієнтацію вищої аграрної освіти; формування національних і загальнолюдських цінностей як невід'ємної частини професійної освіти; збереження й примноження національних освітніх традицій, що покликані виховувати громадянина, гармонійно розвинену особистість, для якої потреба у фундаментальних знаннях і підвищенні загальноосвітнього й професійного рівня асоціюється зі зміцненням своєї держави. Узагальнюючи дослідження науковців до складових гуманітарної підготовки у ЗВО слід віднести такі елементи: систему

гуманних відносин (соціально-ціннісний досвід); систему гуманітарних знань (когнітивний досвід); систему практичних умінь, навичок, способів гуманітарної діяльності (практичний досвід); досвід гуманітарної творчої діяльності особистості (творчий досвід). Під когнітивним досвідом гуманітарної підготовки особистості розуміємо систему знань про людину, суспільство, мислення, техніку, способи людської діяльності, політику засвоєння яких забезпечує формування у свідомості здобувачів наукової картини світу, озброює діалектичним підходом до пізнавальної і практичної діяльності. Це основний компонент, оскільки без знань неможлива будь-яка діяльність. Практичний досвід – це набуті компетентності в гуманітарній сфері, які є основою конкретних видів професійної діяльності і забезпечують здатність майбутніх фахівців до формування своєї особистості з позицій гуманізму. Гуманітарний досвід творчої діяльності – це творчі прояви в різних видах діяльності. Зміст гуманітарного навчання спрямований навчити здобувачів бути не тільки висококваліфікованим фахівцем, а й освіченою, розвиненою, культурною людиною, моральні принципи якої не дозволяли б їй бути поганим фахівцем [40].

Отже, ми підтримуємо позицію тих дослідників хто вважає, що для здійснення гуманітарної підготовки здобувачів ЗВО слід створити такий комплекс педагогічних умов: формування у майбутніх фахівців позитивної мотивації до вивчення гуманітарних дисциплін; створення інноваційного навчально-методичного забезпечення процесу гуманітарної підготовки майбутніх фахівців; впровадження навчальних технологій (традиційних та інноваційних) при вивченні гуманітарних дисциплін майбутніми фахівцями; створення індивідуалізованого гуманітарного середовища для навчання майбутніх фахівців.

Таким чином, гуманізація освіти – це центральна складова нового мислення, яка передбачає перегляд, переоцінку всіх компонентів освітнього процесу в світлі їх людинотворчої функції. Основними складовими частинами гуманізації освіти є такі положення: повага до особистості, довіра до неї, прийняття її особистісних

цілей, запитів й інтересів; створення сприятливих умов для розкриття і розвитку її здібностей і обдаровань, повноцінного життя на кожному з вікових етапів для її самовизначення. Заклади вищої освіти України прагнуть забезпечити формування відносин співробітництва між учасниками освітнього процесу, виховання у здобувачів морально-емоційної культури людських взаємовідносин; формування емоційно-ціннісного досвіду розуміння людини, виховання гуманної особистості – широї, доброзичливої, милосердної, з розвиненим почуттям власної гідності й поваги до гідності іншої людини [44].

Становлення професійної освіти як окремої освітньої галузі, зародження та розвиток педагогічної науки сприяли посиленню уваги дослідників до проблеми гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачі професійної освіти. Головними векторами гуманізації підготовки викладачів професійної освіти зарубіжні вчені вважають: гуманітарну зорієнтованість навчальних дисциплін, посилення ролі людини в освітньому процесі, перехід від інформативного навчання до розвивального, формування в майбутніх викладачів готовності до інновацій, самонавчання, вміння користуватися свободою й дотримуватись правил, налагоджувати доброзичливі стосунки зі здобувачами освіти, створювати позитивне середовище [6;7], урахування індивідуальності, світобачення, системи цінностей майбутніх фахівців, задоволення їхніх пізнавальних потреб, виявлення особистісних аспектів учіння, залучення досвіду суб'єктів, розвиток у них здатності до розв'язання професійних завдань із огляду на універсальні цінності, співпраці й партнерства [8].

С. Гончаренко визначає гуманізацію підготовки фахівців як особливий психолого-педагогічний механізм утілення гуманістичних ідей у практику вищої школи, набуття суб'єктами загальнозначущих якостей, збереження загальнолюдських і національних цінностей, що сприятиме ствердженню людини як найвищої цінності, розкриттю її здібностей, задоволенню пізнавальних потреб, забезпеченню гармонійних стосунків між людьми, людиною та суспільством [15].

На думку В. Кременя, гуманізація передбачає побудову навчально-виховного процесу на основі принципів вільного вибору, рівності позицій викладача та здобувача освіти, визнання кожним значущості особистісних потреб і мотивів інших учасників освітнього процесу, узгодженості їхніх цілей та обопільної зацікавленості в досягненні успіху, налагодженні стосунків співпраці [32].

Із погляду Т. Шевчук, гуманізація полягає у скерованості навчання й виховання на розвиток особистості того, хто навчається, формування нових стосунків між викладачем та здобувачем освіти, перетворення освітнього процесу на процес розвитку його суб'єктами власної творчої індивідуальності [64].

Науковці, що досліджують філософські проблеми гуманізації освіти, вважають, що цей процес має охоплювати всі навчальні дисципліни та виражати світоглядні (ціннісні) аспекти їх викладання [2; 3; 7; 26; 22; 27; 40].

Гуманістичними цінностями освітньої діяльності вчені визначають: гідність здобувача освіти, толерантність, діалогічну взаємодію [10], підтримку у саморозвитку, ствердження їхніх прав [32], повагу й безумовне прийняття викладачем своїх підопічних, ставлення до них як до рівноправних учасників освітнього процесу, сприяння у самовиявленні [5], що допоможе їм сформувати високу самооцінку, почуття власної успішності.

Методологічною основою гуманізації дослідники вважають особистісно зорієнтований підхід, сутність якого полягає у визнанні унікальності людини, її права на повагу, створенні умов для розвитку й реалізації людиною своїх здібностей, згідно з внутрішніми закономірностями, стимулюванні самостійного вибору нею цілей, змісту й способів діяльності, цінностей на основі її досвіду і життєвих смислів для рівноправної взаємодії з іншими і передбачає спрямування всіх педагогічних дій та засобів на особистість того, хто навчається, як мету, суб'єкт, результат і головний критерій ефективності навчально-виховного процесу [6; 11; 16; 36; 46; 58; 63].

Метою гуманізації професійної підготовки, з позиції науковців, є становлення не лише фахівця, а передовсім особистості шляхом використання навчальних дисциплін як засобу цілісного розвитку майбутнього спеціаліста, формування в нього системи гуманістичних цінностей, світогляду, заснованого на плюралізмі, толерантності, партнерстві, відповідальному ставленні до професійної діяльності, докіль загалом [22; 51].

У контексті гуманізації вищої освіти вчені акцентують необхідність перетворення магістрів на свідомих активних суб'єктів власної діяльності, пізнання й спілкування [59], побудови навчально-виховного процесу на основі проблемного й діалогового підходів [48], ставлення викладача до здобувача як до самоцінної особистості, партнера, розуміння його особливостей, розвиток самобутності, застосування гуманістично зорієнтованих освітніх технологій для надання майбутньому фахівцю можливостей для самовиявлення [10;19;20;35;41;43], саморозвитку суб'єктів у процесі самостійної діяльності, формування досвіду емоційно-ціннісного ставлення до себе та інших людей [15;39].

Теоретичний доробок учених галузі професійної освіти з проблеми гуманізації підготовки майбутніх викладачів ґрунтується на врахуванні здобутків зарубіжної та вітчизняної агарної освіти й педагогіки, регіональних особливостей, використанні ідей видатних педагогів минулого.

На думку І. Тимчук, головною ідеєю гуманізації професійної освіти є визнання права людини на повагу й вільний саморозвиток, що потребує не лише врахування, а й включення її особистісних функцій у навчальний процес, створення необхідних умов для реалізації нею своїх здібностей, розвитку неповторної особистості, її морального та інтелектуального потенціалу, емоційно-ціннісного ставлення до світу, до себе, своєї діяльності, формування почуття причетності до явищ і подій, відповідальності за себе та інших людей [61].

Як зазначає О. Пехота, головна мета гуманізації підготовки майбутніх викладачів – це професійний і духовний розвиток особистості фахівця на основі вироблення ним у процесі навчання власної системи цінностей, ціннісних орієнтацій, особистісних якостей, опанування універсальних способів пізнання, гуманістичних технологій педагогічної праці [47].

Цінностями професійної освіти визначаються: особистість здобувача освіти, врахування його інтересів, потреб і цінностей, розуміння переживань, всебічна підтримка, інтегрований педагогічний вплив на нього [1].

Обґрунтовуючи актуальність і важливість гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти, О. Плавуцька наголошує, що цей процес має посилити гуманістичні традиції завдяки створенню умов для усвідомлення себе тим, хто навчається, як особистості, реалізації ним власних здібностей, набуття цілісної картини світу, виявлення особистісних смислів у процесі навчання, формування емоційно спрямованого особистісного досвіду, ціннісних орієнтацій [49].

За таких умов, на переконання Н. Остовської, критерієм ефективності професійної підготовки стане не так набуття магістром компетентностей, як гуманістична спрямованість діяльності майбутнього фахівця, прийняття ним гуманістичних ідеалів, прагнення до самовдосконалення [42].

Важливою для нас є думка вітчизняних дослідників про те, що гуманізація відображається, насамперед, у зорієнтованості освітнього процесу на формування гуманної особистості того, хто навчається, – щирої, людяної, доброзичливої, милосердної, з почуттям власної гідності та поваги до інших людей, налагодження гуманних стосунків між усіма учасниками освітнього процесу, оскільки лише за умови їх обопільної поваги й довіри можливе особистісне зростання кожного суб'єкта.

Здійснений аналіз дозволяє резюмувати, що гуманізація професійної підготовки викладачів професійної освіти агарного спрямування розглядається в

науково-педагогічній літературі як механізм реалізації особистісної зорієнтованості навчально-виховного процесу, що забезпечує максимальний розвиток здібностей майбутніх фахівців, їх здатність до ефективної взаємодії з іншими людьми, сформованість на основі засвоених знань, гуманістичного світогляду, особистісних і професійних якостей шляхом застосування форм і методів навчання, що відповідають особливостям і потребам суб'єктів, забезпечення умов для їх вільного саморозвитку.

Спираючись на узагальнення вчених, ми визначаємо *гуманізацію професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти* як процес, що полягає у створенні умов для формування засобами професійної освіти цілісної самобутньої особистості фахівця, його творчої індивідуальності, налагодження між учасниками освітнього процесу стосунків взаємної поваги й довіри, розуміння й підтримки, забезпечення максимальної реалізації магістрами своїх здібностей і прагнень, вироблення ними на основі здобутих знань гуманістичних ціннісних орієнтацій, мотивів професійної діяльності, гуманних якостей і вмінь взаємодії на гуманістичних засадах, що є ознаками гуманістичної спрямованості особистості викладачів професійної освіти.

Оскільки завданням нашого дослідження є визначення та обґрунтування педагогічних умов гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти у агарних навчальних закладах, є потреба в розкритті чинників, які перешкоджають повноцінній реалізації гуманістичних засад в освітньому процесі означених навчальних закладів.

У професійній підготовці майбутніх викладачів професійної освіти переважають застарілі методи навчання, що, за характеристикою В. Пастушенко, мають в основі вузьку предметну спрямованість, орієнтацію на досягнення швидких результатів навчання, не передбачають висловлення здобувачами своєї думки, виявлення ініціативи, пошуково-дослідницької позиції у здобутті знань, ґрунтуються на авторитарній позиції викладача, його ставленні до здобувачів із

огляду на їхню успішність, що свідчить про сприйняття підопічних не як сформованих особистостей зі своїми поглядами, цінностями, почуттями тощо, а як об'єктів освітнього впливу [45].

Таким чином, гуманізація професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти у агарних закладах освіти ускладняється через:

- домінування авторитарно-репродуктивного підходу, ознаками якого є пасивність здобувачів, стандартне оцінювання, відсутність актуалізації ціннісних аспектів у змісті, особистісних смислів у їх пізнанні;

- переважання методів навчання, які не передбачають виявлення майбутніми фахівцями активності й самостійності, не забезпечують урахування індивідуальних особливостей суб'єктів, формування в них умінь співпраці;

- недостатність усвідомлення викладачами агарного вузу необхідності реалізації гуманістичних засад у професійній підготовці майбутніх викладачів професійної освіти, врахування гендерного аспекту, важливості формування в здобувачів гуманістичної спрямованості як провідної якості викладача професійної освіти агарного спрямування.

Здійснений аналіз дозволяє стверджувати, що існує потреба у визначенні педагогічних умов гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти, реалізація яких дасть змогу скоригувати та оновити зміст навчальних дисциплін, методи й форми навчання, здійснити підготовку викладачів агарних навчальних закладів до втілення гуманістичних засад в освітньому процесі, що сприятиме максимальному саморозвитку і самовиявленню майбутніх фахівців, формуванню в них гуманістичної спрямованості як професійно значущої якості, яка забезпечить їх здатність до навчання здобувачів на основі гуманістичних цінностей.

1.2 Педагогічні умови гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти в аграрному закладі вищої освіти

Педагогічні умови це є сукупність чинників, обставин, заходів, компонентів освітнього процесу, що впливають на його результативність, гарантуючи перебіг у заданому напрямку; вони поділяються на зовнішні та внутрішні [1].

О. Пехота визначає педагогічні умови як систему певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що склались об'єктивно чи суб'єктивно створених, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети [47]. Слушним є зауваження О. Жирнова про те, що педагогічні умови є продуктом діяльності викладача та мають скеровуватись на організацію педагогічної діяльності й підвищення її ефективності [24].

Спираючись на наведені визначення, ми вважаємо педагогічні умови гуманізації професійної підготовки викладачів професійної освіти у аграрних навчальних закладах сукупності взаємопов'язаних чинників освітнього процесу, заходів і дій, здійснюваних викладачем (як організатором і керівником освітнього процесу), що сприяють ефективності реалізації гуманістичних засад у професійній підготовці майбутніх фахівців. Взаємозв'язок педагогічних умов полягає в тому, що кожна з них націлена на досягнення однієї з цілей в контексті реалізації головної мети.

Аналіз праць учених, дозволяють висловити припущення, що гуманізація професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти у аграрних навчальних закладах буде ефективною за таких умов:

1. Формування в здобувачів позитивної мотиваційної установки на гуманне ставлення до людей і до себе.
2. Забезпечення змісту професійних дисциплін гуманітарною складовою.
3. Підготовка викладачів професійної освіти аграрних вузів до суб'єкт суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу.

Розглянемо кожен з визначених педагогічних умов.

1. Формування в здобувачів позитивної мотиваційної установки на гуманне ставлення до людей і до себе.

Будь-яка діяльність неможлива без мотивації, саме потреби й мотиви, ціннісні орієнтації, емоційно-вольові установки людини (готовність до дії) стимулюють її пізнавальні процеси, обумовлюють формування особистісних якостей, досвіду оцінювання певних явищ і подій, скеровують діяльність людини, визначають її спрямованість [47]. Тому неодмінною умовою гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти є формування в здобувачів позитивної мотиваційної установки на виявлення гуманності до людей (повага, доброзичливість, емпатійність, допомога й підтримка) і до себе (самоповага, впевненість у своїх силах, прагнення до самореалізації тощо).

Важливу роль у цьому процесі відіграє активне формування в людини уявлень про себе та інших людей, вироблення самооцінки. Висока самооцінка, на думку Н. Мойсеюк, корелює з позитивним ставленням особи до себе (самоповага, почуття власної цінності й значущості тощо) та гарантує соціальну контактність, здатність до співпраці з довколишніми; за низької самооцінки формується пристосовницька поведінка (несамодостатність, залежність від людей) [38].

Отже, провідними в структурі особистості магістрів професійної освіти аграрного спрямування є мотиви, що виражають потребу в самоствердженні (передусім професійному), розумінні та оцінюванні себе та інших людей, продуктивній взаємодії з ними. Також, важливо сформувати в здобувачів мотиви професійної діяльності, пов'язані зі зацікавленістю її змістом, а це залежить від наявності в них позитивного ставлення до обраної професії.

Як відомо, мотиви пов'язані з цінностями, тому важливим елементом даної педагогічної умови є сформованість гуманістичних ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти, розуміння гуманності як засадничої цінності, що забезпечить усвідомлення ними власної гідності й цінності, гідності інших людей, стимулюватиме до виявлення поваги й чуйності до них і самоповаги.

Як стверджує В. Семеченко неодмінною умовою сприйняття об'єкта як цінності є переживання, що зумовлює появу інтересу до нього, а отже – потреби в діяльності, тобто, в основі потреб і мотивів людини є емоції, що скеровують її дії [55].

Реалізація даної педагогічної умови сприятиме усвідомленню магістрів, як майбутніх викладачів професійної освіти, активізації пізнавальної діяльності зі засвоєння знань, формування системи гуманістичних цінностей, відповідних особистісних якостей, емоційно-вольової готовності до гуманної поведінки, саморозвитку та самореалізації, набуття досвіду оцінювання явищ і подій із позиції ідей гуманізму, опанування вмінь толерантного спілкування, діалогічної взаємодії, співпраці й партнерства.

2. Забезпечення змісту освітніх компонентів професійної підготовки гуманітарною складовою.

Головною метою гуманізації освіти є ціннісне осмислення тими, хто навчається, набутих знань, прийняття духовно-моральних ідеалів і цінностей, які є надбанням вітчизняної та світової культури.

А. Добридень констатує втрату сучасною освітою свого гуманістичного підтексту та перетворення її на утилітарне засвоєння вузького спектру знань і вмінь. Зазначене стосується професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти, що зорієнтована на засвоєння магістрами чітко визначеного обсягу спеціальних знань із методика навчання агрономічних дисциплін, набуття технологічних (виконавських) умінь і навичок [17]. Тому для забезпечення ефективності гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти необхідно не лише надати магістрам знання про гуманізм, а й максимально використати гуманістичний потенціал навчальних дисциплін, що сприятиме усвідомленню майбутніми викладачами професійної освіти гідності й цінності кожної людини, власної цінності й значущості, формуванню гуманних якостей у свідомості здобувачів.

Спираючись на висновки науковців О. Падалки, О. Мороза, В. Ільченко ми визначаємо такі основні шляхи забезпечення змісту навчальних дисциплін гуманітарною складовою: введення інформації з проблеми гуманізму й гуманізації до змісту означених дисциплін, зміщення акцентів із засвоєння матеріалу на актуалізацію ціннісних аспектів у знаннях, виявлення здобувачами особистісних смислів у їх опануванні [39].

Таким чином, збагачення змісту навчальних дисциплін інформацією гуманістичного спрямування, актуалізація ціннісно-сміслових аспектів навчального матеріалу, сприятиме формуванню в майбутніх викладачів професійної освіти системи знань, а відтак – власних поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій як основи гуманістично-спрямованої професійної діяльності.

3. Підготовка викладачів професійної освіти аграрних навчальних закладів до суб'єкт суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу.

Гуманізація та демократизація освіти, нові ціннісні орієнтири зумовлюють необхідність зміни характеру взаємодії учасників освітнього процесу, оскільки традиційна система навчання, суб'єкт-об'єктне спілкування не відповідають потребам як суспільства, так і окремої особистості. Гуманізація професійної освіти має забезпечити умови для самореалізації кожного здобувача, формування гуманної особистості майбутнього фахівця, гармонізації стосунків між викладачами й здобувачами як рівноправними учасниками навчально-вихованого процесу на основі діалогу.

І. Зязюн визначає сутністю сучасного освітнього процесу синергію узгодженої виховної взаємодії його учасників, що можлива, на переконання А. Лейчук, завдяки налагодженню між ними стосунків взаємної поваги, розуміння, довіри, підтримки, сумісної творчості, єдності цілей навчання й розвитку, самовираження та самовдосконалення обох – викладача й здобувача [25; 34].

Педагогічна взаємодія в освітньому процесі реалізується у формі *освітнього спілкування*, що тлумачиться як спланована взаємодія між викладачем та

здобувачем освіти, змістом якої є обмін інформацією, думками, оцінками, почуттями, взаємопізнання та взаємовплив суб'єктів (спільна діяльність) із метою розвитку, навчання й виховання магістрів, самовираження й самоствердження учасників освітнього процесу, його соціально-психологічне забезпечення [16].

Функціонально-рольове педагогічне спілкування ґрунтується на суб'єкт-об'єктній взаємодії, є суто діловим, націленим на забезпечення виконання певних дій та обмеженим вимогами рольових позицій, без урахування особистих мотивів і ставлень. Особистісно зорієнтоване спілкування, в основі якого є суб'єкт-суб'єктна взаємодія, передбачає поєднання нормативних функцій викладача з проявом особистих ставлень і спрямоване на сприяння самовдосконаленню особистості здобувачів.

Із огляду на зазначене, суб'єкт-суб'єктна взаємодія в умовах освітнього процесу – це взаємодія між викладачем і здобувачем, метою якої є саморозвиток і самовираження обох; вона ґрунтується на діалозі й забезпечує позитивне ставлення викладача до здобувача, виявлення та реалізацію його потенціалу, формування позитивних особистісних якостей [9;56].

Розглядаючи освітні аспекти гуманізації, Г. Балл і П. Щербань наголошують на необхідності перетворення здобувачів на суб'єктів саморозвитку, забезпечення можливості вибору, що вимагає визнання викладачем кожного здобувача рівною собі особистістю, налаштування на рівноправну взаємодію з ними (незалежно від віку, досвіду, рівня знань), виявлення поваги до його поглядів, цінностей, почуттів, віри в можливість, готовності надавати допомогу й підтримку у вирішенні проблем освітнього та особистісного характеру, оцінювання успіхів здобувача з позиції його потреб, поєднання вимогливості й доброзичливості [5;65].

Отже, суб'єкт-суб'єктна взаємодія учасників освітнього процесу передбачає вільний саморозвиток майбутніх фахівців, вплив викладача на здобувачів як змістом навчальної дисципліни, яку він викладає, так і своїми особистісними

якостями, діями та вчинками, створенням осередку співпраці та взаємодопомоги для успішної самоактуалізації підопічних як суб'єктів власної діяльності й розвитку.

Вплив викладачів на магістрантів професійної освіти відбувається в умовах аграрного навчального закладу, в якому магістри мають можливість сформулювати власне світобачення, реалізувати його в діяльності та спілкуванні [59]. Зазначене дозволяє дійти висновку, що ефективність гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти залежить від опанування викладачами аграрних навчальних закладів умінь суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що передбачає: орієнтацію викладача на особистість здобувача, особистісне спілкування; рівність позицій викладача й здобувача, можливість висловлення магістрантом власної думки, активність усіх учасників взаємодії щодо власного вдосконалення; створення в процесі навчання атмосфери поваги й довіри, розуміння викладачем і здобувачем почуттів один одного, налагодження емоційно-позитивних стосунків, співтворчості, надання здобувачеві всебічної допомоги й підтримки.

На переконання О. Тепла, у професійній підготовці викладачів професійної освіти аграрного спрямування переважає функціонально-рольове спілкування (воно передбачає вплив викладача на здобувача як об'єкта діяльності, культивування його слухняності, підпорядкованості), що зумовлено, з погляду вченої, як технократичним характером суспільних відносин, знаннєво-технологічною парадигмою освіти, так і недооцінюванням викладачами важливості суб'єкт-суб'єктної взаємодії, відсутністю у них необхідних знань, особистісних якостей, стереотипністю мислення, що впливає на сприйняття ними явищ і подій та на стиль педагогічної взаємодії [60].

Змістове наповнення науково-методичного забезпечення навчального процесу має враховувати, на думку дослідників, цілі освітнього процесу та вимоги до підготовки фахівців даного профілю, відбивати логіку формування готовності здобувачів до діяльності з фаху та спільно з іншими елементами освітнього

процесу створювати теоретичну та концептуальну єдність професійної підготовки [24].

Ми вважаємо за доцільне розробити методичні рекомендації для викладачів дисциплін професійної підготовки щодо теоретичних і практичних основ гуманізації професійної підготовки викладачів професійної освіти аграрного спрямування і засад формування ГС особистості майбутніх фахівців, які міститимуть відповідну тематику лекцій, творчі завдання та вправи для самостійної та практичної роботи здобувачів, а також додатки, що уможливить вибір викладачами необхідного матеріалу, способів його викладення, форм і методів, засобів навчання.

Одним із завдань методичних розробок є надання викладачам інформації з проблеми гуманізації освіти: її історичних передумов і сучасного стану, сутності основних понять, провідних освітніх підходів, питань освітнього спілкування, шляхів розв'язання складних ситуацій навчально-виховної взаємодії на засадах гуманістичних цінностей, а також формування в викладачів позитивного ставлення до означених знань, зацікавленості в їх набутті.

Таким чином, комплексна й системна реалізація обґрунтованих педагогічних умов забезпечить саморозвиток здобувачів освіти як самодостатніх, унікальних особистостей, уможливить побудову освітнього процесу на засадах гуманістичних цінностей, сприятиме формуванню гуманістичної спрямованості особистості майбутніх фахівців. Перевірку ефективності означених умов планується здійснити шляхом розроблення та апробації моделі гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти у аграрних навчальних закладах.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА ГУМАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В АГРАРНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1 Модель гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти в аграрному закладі вищої освіти

У галузі освіти моделювання дозволяє дослідити внутрішньо-особистісні та міжособистісні процеси, поєднати емпіричне й теоретичне вивчення об'єкта експерименту, одержати нові дані про нього, виокремити ознаки об'єкта, зв'язки між його елементами, відтворити певні сторони прототипу [50]. На думку вчених, модель має відповідати завданням дослідження, гарантувати цілісний характер професійної підготовки, зворотні зв'язки, можливість перенесення моделі на досліджуваний процес [23].

Саме тому, необхідно розробити модель гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти, що передбачатиме доцільну організацію навчально-виховних заходів і педагогічних дій, скерованих на усвідомленню здобувачами актуальності й практичного значення гуманізації аграрної освіти, активізацію засвоєння ними знань і вироблення на їх основі власних поглядів і переконань, набуття майбутніми фахівцями гуманних якостей, практичних умінь і досвіду гуманістично-спрямованої діяльності й спілкування.

Спираючись на теоретичні висновки дослідження, ми розробили модель гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти (рис. 2.1), що має три взаємопов'язані блоки: концептуальний, змістово-операційний та результативний. До концептуального блоку моделі належать: мета, методологічні підходи та принципи реалізації моделі. Метою реалізації моделі є формування гуманістичної спрямованості особистості майбутніх викладачів професійної освіти аграрних ЗВО.

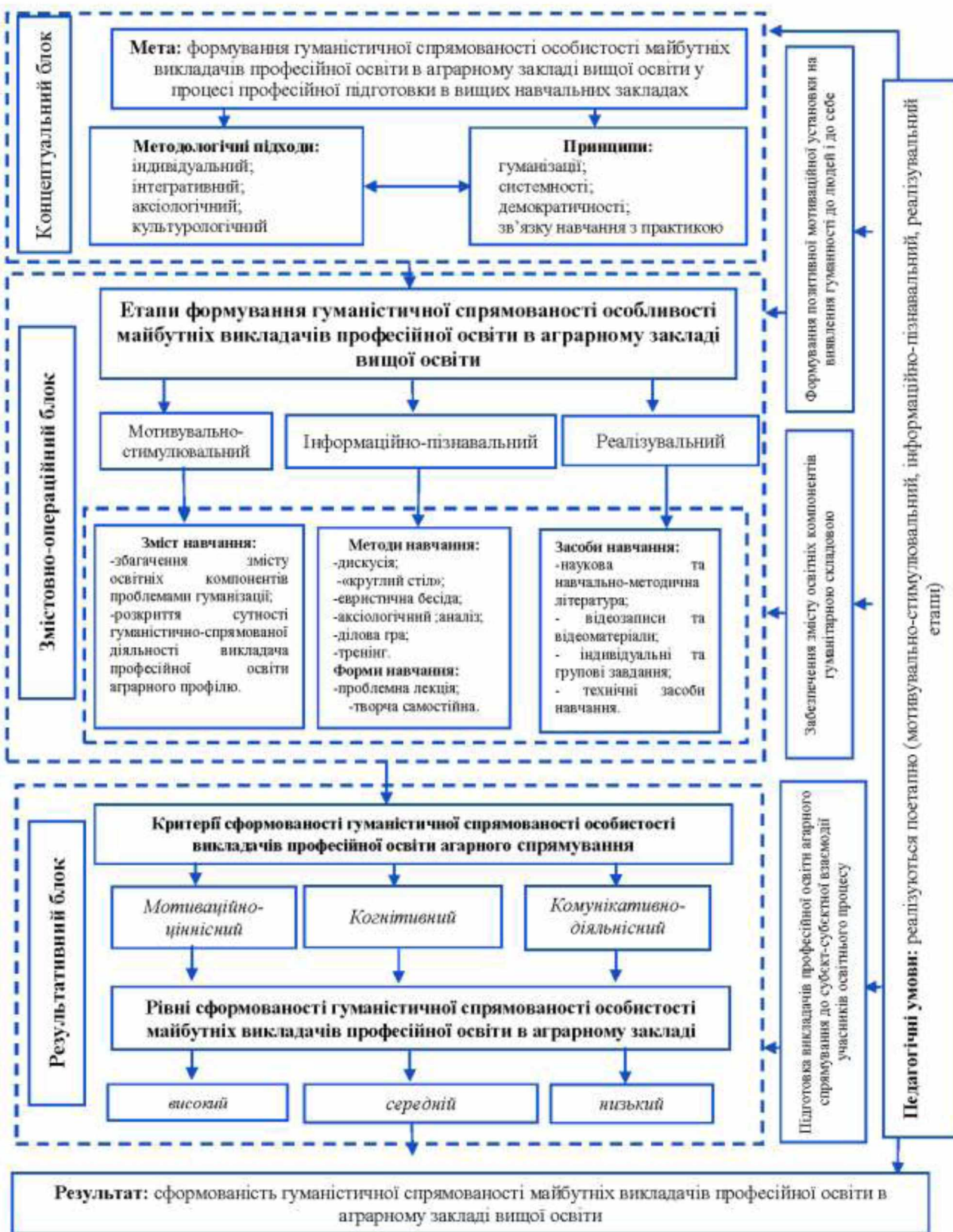

Рис 2.1. Модель гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти в аграрних закладах освіти

Ми визначаємо методологічною основою реалізації моделі гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти підходи: інтегративний, індивідуальний, аксіологічний, кожний з яких розкриває певний аспект досліджуваної проблеми. Розглянемо означені підходи.

Індивідуальний підхід, на думку Н. Островська, є новітнім розумінням особистісного підходу в навчанні [42]. Згідно з ним, освітні впливи, як зазначає В. Ягупов, мають скеровувались на розвиток своєрідності, унікальності людини – того, що закладено в ній природою та набуто у власний досвід [67].

Зазначене потребує, на переконання О. Пехоти, ґрунтовного вивчення кожного магістра, складання його індивідуального плану з огляду на його здібності, потреби, зацікавлення, особливості, оптимальний вибір темпу та ритму навчання з урахуванням взаємозв'язку особистісного й професійного розвитку, застосування методів і форм навчання, що відповідають його психологічних якостям, рівню самостійності, формування здобувачем власних поглядів, цінностей, норм поведінки [23].

Згідно з аксіологічним підходом, освіта розглядається як соціокультурна цінність і процес трансляції культурних цінностей [25]. Отже, використання аксіологічного підходу у професійній підготовці майбутніх викладачів професійної освіти забезпечить узгодженість процесу технічного опанування з пізнанням і осмислення його ціннісного змісту, що є підґрунтям для формування здобувачами власних ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності на засадах гуманістичних цінностей.

Одним із провідних у контексті гуманізації є діалогічний підхід, що тлумачиться як взаємодія суб'єктів в умовах навчальної ситуації, де здійснюється інформаційний обмін, взаємовплив і регулюються відносини [16].

Доцільність діалогу в аграрній освіті зумовлена наявністю завдань, які не передбачають однозначного розв'язання. Як зазначає О. Дубасенюк, складовими діалогу є розкриття суб'єктами свого ставлення до його змісту, сприйняття іншої

позиції, творча взаємодія з побудови виконавського плану, підтримання стосунків співпраці [21].

Отже, застосування діалогічного підходу у професійній підготовці майбутніх викладачів професійної освіти забезпечить активізацію осягнення здобувачами аграрних знань і формування в них особистісного ставлення до їх ціннісного змісту, залучення здобувачів до пошуково-дослідницької діяльності, побудови власної виконавської концепції твору, заохочення до використання власного досвіду, оцінювання досягнень і проблем свого особистісного розвитку.

Інтегративний підхід, з погляду вчених, ґрунтується на тому, що в контексті гуманізації метою освіти є гармонійний розвиток особистості того, хто навчається, підготовка його до збереження й збагачення культури суспільства; тому зміст освіти має забезпечувати долучення суб'єктів навчання до засадничих цінностей шляхом використання знань суміжних навчальних дисциплін, інтегрування в процес навчання елементів проблемності, дискусій, що дозволить усебічно розглянути проблему, встановити взаємозв'язки між явищами, що вивчаються, сформувати в майбутніх фахівців вміння аналізу, порівняння, узагальнення, вироблення власної позиції [39].

Отже, застосування інтегративного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти уможливить засвоєння здобувачами цілісної системи знань із проблеми гуманізації, здійснення цілісного аналізу аграрних явищ, з позиції гуманістичних цінностей.

Підґрунтям реалізації моделі є принципи – концептуальні положення, що відбивають найбільш загальні закономірності розвитку процесів і явищ, визначають шляхи досягнення мети реалізації моделі обумовлюють визначення структури професійної підготовки та змісту навчального матеріалу, регулюють пізнавальну діяльність здобувачів, дозволяють ефективно впливати на їх особистісний і професійний розвиток [57].

Спираючись на положення Концепції національного виховання студентської молоді, висновки науковця В. Ягупова, ми визначаємо основою реалізації моделі гуманізації професійної підготовки викладачів професійної освіти дидактичні принципи: гуманізації, демократичності, системності, зв'язку навчання з практикою [67].

Принцип гуманізації полягає у зорієнтованості навчально-виховного процесу на особистість магістра, найповніше розкриття його здібностей, задоволення освітніх потреб, сприяння його самоактуалізації та самореалізації, забезпечення пріоритетності загальнолюдських цінностей, формування людяної, доброзичливої, милосердної особистості. Принцип демократичності передбачає визнання права кожного суб'єкта навчання на свободу виявлення власної творчої індивідуальності, усунення авторитарних методів навчання й виховання. Принцип системності полягає в наданні здобувачам системи знань (на інтегративній основі), використанні комплексу форм і методів навчання, сукупності засобів педагогічного впливу, забезпеченні єдності методологічних підходів до розгляду явищ і подій (суспільних і аграрних) з позиції різних наук. Принцип зв'язку навчання з практикою передбачає здійснення навчально-виховних заходів із огляду на майбутню професійну діяльність, відповідність знань потребам здобувачів, використання проблемних, дослідницьких завдань, доповнення навчального матеріалу прикладами з життя, досвіду, закріплення здобутих ними знань на практичних заняттях.

Змістово-операційний блок моделі містить змістово-методичне забезпечення формування особистості майбутніх викладачів професійної освіти: зміст, форми й методи, засоби навчання. Складовою професійної підготовки фахівців у аграрних навчальних закладів, реалізація моделі має здійснюватись поетапно (мотивувально-стимулювальний, інформаційно-пізнавальний та реалізувальний етапи), що дозволить розв'язати такі завдання:

1. Засвоєння знань про гуманізм через мотиваційно-ціннісної та емоційно-емпатійної складові.

2. Надати майбутнім фахівцям ґрунтовні знання з проблеми гуманізму й гуманізації, у сфері аграрної освіти.

3. Сформувати в майбутніх викладачів професійної освіти уміння налагоджувати діалогічну взаємодію в освітньому процесі, запобігати конфліктним ситуаціям, успішно долати їх, створювати сприятливу морально-психологічну атмосферу.

Розв'язання першого завдання полягає у формуванні у магістрів потреби в засвоєнні знань про гуманізм, гуманному ставленні до людей і до себе завдяки посиленню мотиваційно-ціннісної та емоційно-емпатійної складових професійної підготовки шляхом: створення педагогічних ситуацій (ми спираємось на визначення педагогічної ситуації як фрагмента освітньої діяльності, що містить суперечності між досягнутим і бажаним рівнями навчання [16], застосування методів стимулювання самопізнання й самовдосконалення, почуття відповідальності (пояснення, переконання, позитивний приклад, привчання тощо), використання прийомів заохочення, спонукання, надихання, підбадьорювання тощо.

Застосування методів стимулювання пізнавальної зацікавленості магістрів передбачає: створення ситуацій новизни, актуальності й практичного значення інформації (реалізується за допомогою прийомів налаштування вихованців на сприйняття нових знань, акцентування морального задоволення від процесу сумісної діяльності); пошук аналогій, зіставлення фактів, різних тлумачень тих чи тих явищ і подій; опора на досвід здобувачів; використання досвіду викладача, емоційність його пояснень; створення ситуацій подолання труднощів (це сприятиме відчуттю здобувачами власної гідності, свободи), усвідомлення ними своїх досягнень (за допомогою прийомів акцентування важливості їхніх думок, здійснених ними «відкриттів», спонукання вихованців до «допомоги» викладачеві).

Із позиції О. Пометун, створення на занятті «ситуації успіху» сприятиме налагодженню атмосфери емоційно-позитивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії шляхом виявлення викладачем поваги до поглядів здобувача, акцентування його досягнень,

задоволення від сумісної творчої діяльності, надихання вихованця на нові успіхи, доброзичливого висловлення зауважень, заохочення самовиявлення здобувача, надання йому допомоги у вирішенні моральних проблем, формуванні ціннісних орієнтацій, особистісних якостей, що сприятиме підвищенню його самооцінки [50].

Для розв'язання другого завдання необхідно «наповнити» інформацією з проблеми гуманізації, гендерного аспекту в галузі аграрної освіти зміст лекцій, практичної та самостійної роботи здобувачів, активізувати засвоєння матеріалу майбутніми фахівцями для вироблення ними власних поглядів і переконань, актуалізувати ціннісно-сміслові аспекти у змісті знань, процесі їх викладання. (Додаток А). Ефективному застосуванню здобутих знань і вмінь на практиці сприятиме введення в лекції елементів проблемності, ситуативності.

Спеціально організовані практичні заняття допоможуть перевірити розуміння й засвоєння магістрами нового матеріалу, опанування вмінь діяльності й спілкування завдяки використанню індивідуальних і групових творчих завдань, вправ, мінідосліджень тощо, розгляду складних ситуацій взаємодії, здійсненню ефективного контролю навчання здобувачів, що сприятиме посиленню їх пізнавальної активності. Самостійну роботу слід планувати з урахуванням професійної зорієнтованості даної дисципліни, її можливостей, готовності здобувачів до виконання завдань.

Розв'язання третього завдання передбачає організацію навчання на основі інтерактивних методів і форм навчання, які дозволять кожному здобувачеві виявляти самостійність, активність, ініціативність, висловлювати свою думку, вирішувати конфліктні ситуації з урахуванням позицій усіх сторін, сприятимуть посиленню мотивації майбутніх викладачів професійної освіти, зміцненню в них упевненості у власній успішності, налагодженню взаємодії в освітньому процесі на засадах рівності, взаємної поваги й довіри, співпраці й співтворчості.

Оскільки основою розвитку людини є її діяльність як засіб її самореалізації та самовизначення, у контексті гуманізації освіти актуалізується використання

інтерактивних методів і форм навчання, що забезпечують самостійну діяльність здобувачів, індивідуалізацію навчання, ефективний контроль, здійснення проблемного підходу, емоційну «забарвленість» освітнього процесу, рівноправну взаємодію суб'єктів шляхом моделювання педагогічних ситуацій, сумісного аналізу й вирішення проблем [52].

Узагальнюючи висновки вчених, можна зазначити, що інтерактивне навчання, на відміну від традиційного, спрямоване на творчий саморозвиток особистості та передбачає: усвідомлення унікальності кожного здобувача, повагу до його поглядів, урахування особливостей і потреб, здатності до саморозвитку, надання свободи у виборі способів діяльності, заохочення до використання власного досвіду; впровадження діалогу, проблемного навчання; налагодження в освітньому процесі атмосфери поваги, довіри, взаємодопомоги [5; 22; 41; 50].

Доречність застосування тих чи тих інтерактивних форм і методів навчання обумовлюється змістом конкретної навчальної дисципліни, що забезпечить взаємозв'язок професійної підготовки з формуванням ГС особистості майбутніх викладачів професійної освіти і сприятиме розв'язанню таких завдань:

- практичного використання здобувачами знань із проблеми гуманізації;
- формування в майбутніх фахівців потреби в гуманних діях і вчинках;
- коригування особистісних якостей здобувачів;
- опанування майбутніми викладачами професійної освіти вмій аналізу поведінки – власної та інших людей із огляду на гуманістичні цінності;
- набуття здобувачами готовності до гуманістично-спрямованої діяльності, самостійного ухвалення рішень, розв'язання конфліктів, формування здатності співпрацювати, здійснювати самоконтроль, враховувати погляди інших людей;
- усвідомлення кожним здобувачем своєї гідності й цінності, зміцнення самоповаги, віри у власні сили, формування установки на самореалізацію.

На нашу думку, доцільним є інтерактивне навчання у формах проблемної лекції, інтегрованого індивідуального заняття, творчої самостійної роботи, а також

застосування методів дискусії, «круглого столу», моделювання, аналізу конкретних ситуацій взаємодії, евристичної бесіди (за допомогою навідних запитань), ділової гри, тренінгу, що передбачає їх взаємопроникнення й поєднання з традиційними та нетрадиційними методами, позааудиторними заходами.

Метод дискусії зорієнтований на обговорення його учасниками суперечливих питань шляхом висловлення та аргументування своїх позицій. Він забезпечує оптимальні умови для збагачення здобувачів інформацією, набуття ними вмінь критичного мислення та аналізу, розвитку здатності обстоювати власну думку та поважати інші.

Методи формування мотивів виявлення гуманності (евристична бесіда, метод емоційного впливу) ґрунтуються на емпатії як механізмі формування в майбутніх викладачів професійної освіти чуйності, вміння відчувати емоційний стан іншої людини.

Метод емоційного впливу полягає у застосуванні майбутніх викладачів професійної освіти здатності розуміти емоції (свої та інших людей) як основу пізнання, самопізнання й самовдосконалення, емпатійного ставлення до довколишніх.

Метод ідентифікації передбачає емоційне та когнітивне ототожнення себе з іншою людиною чи з моральними нормами й цінностями.

Метод моделювання уможливить застосування здобувачами набутих знань шляхом: планування навчально-виховних заходів і дій із огляду на індивідуальні особливості, освітні потреби здобувачів освіти, визначення елементів структури й змістового наповнення заняття, відбору доцільних методів і засобів навчання, планування характеру взаємодії між учасниками освітнього процесу, аналізу власної діяльності з позиції гуманістичних цінностей [50;67].

Сутність ділової гри полягає в розігруванні її учасниками проблемної ситуації, що імітує реальні події, та ухваленні оптимальних рішень. Гра дозволяє виявити ставлення здобувачів до певної проблеми, навчає їх керувати власними емоціями,

аргументувати свою думку та узгоджувати її з думкою партнерів, сприяє посиленню пізнавальної мотивації здобувачів, формуванню в них відповідальності, здатності долати конфлікти, дозволяє створити природну атмосферу самовиявлення суб'єктів, врахувати їхні особливості, згуртувати здобувачів навколо мети, забезпечити сумісне переживання ними позитивних емоцій [50; 67].

Метою тренінгу є розвиток комунікативних умінь здобувачів, формування в них толерантності шляхом: набуття знань (когнітивна складова), формування емоційно-ціннісного ставлення до проблеми (афективна складова), тренування моделей поведінки в навчальних і позанавчальних ситуаціях (поведінкова складова). Метод забезпечує умови для вільного самовиявлення майбутніх викладачів професійної освіти аграрного спрямування, використання ними свого досвіду.

Цілеспрямоване та комплексне застосування інтерактивних методів навчання в поєднанні з традиційними та нетрадиційними сприятиме формуванню в майбутніх викладачів професійної освіти складових гуманістичної спрямованості: системи знань, гуманістичних ціннісних орієнтацій і мотивів діяльності, особистісних якостей (комунікабельність, доброзичливість, неупередженість, чуйність, почуття власної гідності, повага до гідності й поглядів інших людей тощо), умінь спілкування з людьми на основі рівності, толерантності, взаємної допомоги й підтримки, що стануть для здобувачів природними та реалізуватимуться ними у щоденному житті.

Розроблена модель передбачає доцільне використання низки засобів навчання: наукової та навчально-методичної літератури (для надання здобувачам нових знань), відео- та аудіо матеріалів, технічних засобів (для здійснення інтерактивного навчання, урахування потреб і особливостей здобувачів, посилення їх зацікавленості в засвоєнні знань), комплексу індивідуальних і групових завдань і вправ: написання есе щодо власного розуміння змісту дисципліни, своїх емоційних реакцій, класифікація емоцій, самоспостереження, спостереження, міні-дослідження, аналіз змісту навчальної літератури.

До аналітичного блоку розробленої моделі належать критерії (мотиваційно-

ціннісний, когнітивний, комунікативно-діяльнісний) та рівні (високий, середній, низький) ГС особистості майбутнього викладача професійної освіти. Результатом упровадження моделі має стати сформованість ГС особистості майбутніх викладачів професійної освіти, що гарантуватиме їх здатність до успішної самореалізації, здійснення навчання на гуманістичних засадах.

2.2 Сутність гуманістичної спрямованості майбутніх викладачів професійної освіти, критерії, показники та рівні сформованості

У діяльності й поведінці людини виділяють такі різновиди спрямованості, як: спрямованість на завдання, спрямованість на себе (особиста спрямованість, що ґрунтується на домінуванні мотивів досягнення власного добробуту), спрямованість на взаємодію (зумовлена потребою у спілкуванні, спільній діяльності з іншими людьми) [37].

В. Ягупов виділяє основні типи спрямованості педагога, які визначають характер його діяльності: егоцентричний, гуманістичний (пріоритет інтересів інших, толерантність, емпатійність), екзистенціальний (високий рівень самоаналізу, прагнення до вдосконалення себе), прагматичний (орієнтація на конкретні результати як головну цінність) [67].

У контексті гуманізації актуалізується проблема формування в майбутнього викладача професійної освіти агарного спрямування гуманістичної спрямованості (ГС), що забезпечить його здатність поєднувати особисту самореалізацію з підтримкою саморозвитку здобувачів освіти, відповідно до їхніх прагнень, особливостей і внутрішніх закономірностей (а не стандартних вимог), налагоджувати діалогічну взаємодію з ними.

С. Гончаренко визначає ГС як рису викладача, що виражає його ставлення до своєї професії як до покликання, усвідомлення ним мети професійної діяльності – не лише викладання свого предмета, а головне, сприяння особистісному розвитку здобувачів освіти, урахування індивідуальності, чуйного

ставлення до них як суб'єктів із власним досвідом, потребами тощо, а також прагнення педагога до максимальної реалізації своїх можливостей, його здатність на свідомий відповідальний вибір [16].

Дослідники розглядають гуманістичну спрямованість як ознаку високого рівня сформованості педагогічної культури викладача, основу професійного розвитку особистості викладача агарних дисциплін [17].

Ми долучаємося до розуміння гуманістичної спрямованості як складової загальної спрямованості викладача, що передбачає сформованість у майбутнього фахівця мотиваційно-ціннісних орієнтацій, які ґрунтуються на ставленні до здобувачів освіти як до найвищої цінності, забезпечують здатність викладача сприймати його як унікальну особистість, створювати сприятливі умови для вільного саморозвитку вихованця, поважати, розуміти й підтримувати його, співпрацювати з ним.

Оскільки в основі потреб і мотивів людини є емоції, що скеровують її дії, гуманістично-спрямована діяльність викладача неможлива без розуміння ним своїх почуттів, почуттів інших людей, сформованості особистісних якостей, що виявляються на практиці як повага й довіра до людей (насамперед здобувачів), доброзичливість, толерантність, емпатійність, готовність допомагати іншим, а також як самоповага, віра у власні сили й здібності, прагнення до саморозвитку.

Ураховуючи зазначене й спираючись на висновки дослідників (додаток Б), ми визначаємо *«гуманістичну спрямованість особистості викладача професійної освіти»* як інтегративну якість фахівця, що охоплює: систему внутрішніх мотивів і ціннісних орієнтацій на виявлення гуманності до людей (незалежно від статі) та до себе; комплекс гуманних якостей; вміння взаємодії з людьми на основі толерантності, взаємоповаги, партнерства, прагнення фахівця до саморозвитку й самореалізації.

Окреслені елементи ГС відбивають мотиваційну, когнітивну, емоційну та поведінкову сфери особистості. Сформованість гуманістичної спрямованості

(СГС) особистості майбутнього викладача професійної освіти, на наше переконання, забезпечить відповідність його діяльності й поведінки гуманістичним ідеям та успішну самореалізацію. Тому СГС особистості майбутніх викладачів професійної освіти є метою, результатом і критерієм ефективності гуманізації, а формування даного феномена в здобувачів – складовою професійної підготовки в мистецьких навчальних закладах.

Щоб з'ясувати стан СГС особистості майбутніх викладачів професійної освіти та окреслити перспективи формування даної якості в процесі професійної підготовки, необхідно визначити *критерії* сформованості означеного феномена. Обґрунтування критеріїв дозволить визначити показники та рівні СГС особистості здобувачів як підґрунтя для проведення експериментальної роботи.

Ураховуючи змістові параметри ГС особистості викладача професійної освіти, ми визначаємо такі взаємопов'язані та взаємообумовлені критерії сформованості означеної особистісної якості: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативно-діяльнісний (вони в сукупності відбивають головні змістові складові даного утворення та процес його формування в здобувачів), і три рівні СГС особистості майбутніх викладачів професійної освіти – високий, середній, низький.

Обґрунтовуючи *мотиваційно-ціннісний* критерій ГС, ми виходимо з того, що діяльність людини «може бути лише тоді активною, коли є наслідком внутрішніх спонукань і потреб особистості», ґрунтується на її інтересах, переконаннях, установках (готовності поводитись певним чином), ціннісних орієнтаціях, що визначають мету, зміст даної діяльності і є важливим аспектом становлення особистості фахівця. Сформованість потреб і мотивів, ідеалів і переконань на основі гуманістичних цінностей, усвідомлення їх значущості забезпечить, на нашу думку, ефективність самореалізації викладача професійної освіти, здатність здійснювати професійну діяльність на гуманістичних засадах.

Розглянемо мотиваційну та ціннісну складові означеного критерію. В основі мотиваційної сфери людини є її потреби (активні стани, рушій її діяльності та наслідок цієї діяльності), з якими пов'язані мотиви (емоційні спонукання), що є головними чинниками в досягненні мети; мотив і відповідна установка стають мотиваційним станом людини [37].

Формування мотивації пов'язано з ціннісними орієнтаціями людини, себто гуманна поведінка має стати складником системи цінностей особистості. Тому другим елементом означеного критерію ГС особистості викладача професійної освіти є ціннісний елемент, важливість якого пов'язана з неоднозначною зміною суспільних цінностей, що спостерігається останніми роками декларування необхідності встановлення гуманних суспільних відносин і, водночас, толерантність до явищ прагматизму, жорстокості, байдужості), що веде до ціннісної дезорієнтації молоді, відсутності усвідомлення важливості прийняття гуманістичних цінностей.

Поняття «цінність» тлумачиться в науковій літературі як: спрямованість інтересів, притаманна кожному історичному періоду й соціальній групі, абстрактні ідеї, що відбивають переконання людей щодо типів поведінки й домінуючих цілей, допомагають особистості здійснити вибір поведінки та забезпечують її інтеграцію в суспільство, моральна значущість явищ, вчинків, діяльності з позиції людини й соціуму [58]

Отже, професійна підготовка майбутніх викладачів професійної освіти має ґрунтуватись на гуманістичних цінностях як основі їх професійної діяльності.

Важливим аспектом мотиваційно-ціннісної готовності майбутнього викладача професійної освіти до гуманістично-спрямованої діяльності є визнання ним цінності людини, як гуманістичної цінності, сформованість у майбутнього спеціаліста потреби в її дотриманні, установки на самостійну професійну самореалізацію.

Таким чином, мотиваційно-ціннісний критерій ГС має такі показники:

- позитивне ставлення майбутнього фахівця до обраної професії, зумовлене внутрішніми мотивами її вибору, усвідомленням її гуманістичної сутності;
- наявність комплексу внутрішніх мотивів виявлення гуманності до людей (повага, чуйність, допомога), до себе (самоповага, самоприйняття, самореалізація);
- сформованість ціннісних орієнтацій, які визначають ставлення до людей (зокрема осіб іншої статі) та до себе з позиції гуманістичних цінностей;
- збалансоване поєднання різновидів спрямованості – на діяльність, на взаємодію з людьми, на особисті досягнення.

Показники та рівні мотиваційно-ціннісного критерію гуманістичної спрямованості особистості викладача професійної освіти розкрито в табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Показники та рівні мотиваційно-ціннісного критерію гуманістичної спрямованості особистості викладача професійної освіти

Показники	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
позитивне ставлення до обраної професії, навчання, зумовлене внутрішніми мотивами її вибору, усвідомленням її гуманістичної сутності	внутрішні мотиви: захопленість процесом навчання, бажання сприяти саморозвитку своїх здобувачів, реалізувати себе в професії	ситуативні мотиви: непослідовність у навчанні, орієнтація на думку інших людей	зовнішні мотиви навчання: одержання матеріальної винагороди, уникнення критики, покарань
наявність комплексу мотивів виявлення гуманності до людей і до себе (самоповага, віра у власні сили та здібності, прагнення до самореалізації)	стійкі мотиви: поєднання установки на самореалізацію зі сприянням і допомогою іншим людям	ситуативні мотиви, орієнтація на чинні правила поведінки, непослідовність у ставленні до себе та інших людей	зовнішні мотиви уникнення засудження своїх дій іншими, низька зацікавленість у саморозвитку й самореалізації
сформованість ціннісних орієнтацій, які визначають ставлення до людей (зокрема іншої статі) та до себе з позиції гуманістичних цінностей	пріоритет мають цінності: гідності людини, чуйності, взаємодопомоги, гендерної рівності, саморозвитку тощо	цінності: самоконтролю, дисциплінованості, старанності, життєрадісності	домінують такі цінності: розваги, матеріальна забезпеченість, успіх в осіб іншої статі, кар'єризм

збалансованість спрямованості людини (на діяльність, на взаємодію з іншими людьми, на особисті досягнення)	поєднання спрямованості на діяльність, взаємодію з людьми, особисті досягнення	переважає спрямованість на діяльність і на взаємодію з людьми	домінує егоцентрична спрямованість (на досягнення власних цілей)
--	--	---	--

На сучасному етапі вагомим чинником успішного розвитку людини є її знання. Гуманістично-спрямована діяльність викладач професійної освіти неможлива без наявності в нього обізнаності про гуманізм, позаяк це є підґрунтя формування фахівцем власних поглядів, переконань, суджень, потреб, мотивів тощо. Тому ми виокремлюємо *когнітивний критерій* ГС особистості викладача професійної освіти, який охоплює: систему знань щодо: проблем гуманізму, гуманізації освіти (зокрема професійної), її історичного підґрунтя й сучасного стану, актуальності та практичного значення; сутності ключових понять («гуманізм», «гуманізація», «гуманістичні цінності», «гуманність»), взаємозв'язку між ними; змісту гуманістично-спрямованої діяльності викладача професійної освіти, механізмів, способів, прийомів реалізації ним гуманістичної педагогічної позиції щодо вихованців, а також здатність фахівця до розширення й поглиблення окреслених знань.

Неодмінним елементом когнітивного критерію ГС особистості майбутнього викладача професійної освіти є знання про гуманістичні цінності, передусім цінності, які, на думку вчених, обумовлюють зміст гуманістично-спрямованої діяльності майбутнього викладача професійної освіти – здійснення особистісного та індивідуального підходів, застосування методів і форм навчання, що сприяють вільному саморозвитку й самовиявленню здобувачів, знання про особистісні якості викладача професійної освіти, які забезпечують його здатність до навчання молоді на гуманістичних засадах, ефективний саморозвиток і самореалізацію [10].

Таким чином, когнітивний критерій ГС особистості викладача професійної освіти дозволяє з'ясувати міру ґрунтовності, правильності та осмисленості, а також системності й дієвості набутих знань із проблеми гуманізму й гуманізації, гендерного аспекту в галузі професійної освіти та конкретизується в показниках:

- розуміння майбутніми фахівцями сутності основних понять із проблеми гуманізації, взаємозв'язку між ними;
- сформованість у здобувачів системи знань із проблеми гуманізації професійної освіти, усвідомлення їх актуальності й практичного значення.

Показники та рівні когнітивного критерію ГС представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

Показники та рівні когнітивного критерію гуманістичної спрямованості особистості викладача професійної освіти

Показники	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
розуміння сутності основних понять із проблеми гуманізації, взаємозв'язку між ними	чітке розуміння сутності основних понять, зв'язку між ними	нечіткість розуміння сутності основних понять, їх взаємозв'язку	слабкі уявлення про сутність основних понять, їх взаємозв'язок
сформованість системи знань із проблеми гуманізації професійної освіти, усвідомлення їх актуальності й значення;	ґрунтовність і системність знань із проблеми гуманізації, усвідомлення їх актуальності й значення	володіння лише основами знань, недооцінювання їх актуальності й значення	відсутність чи примітивність знань про гуманізм, нерозуміння їх значення
наявність знань про зміст гуманістично-спрямованої діяльності викладача професійної освіти	чітке розуміння змісту гуманістично-спрямованої діяльності викладача професійної освіти	фрагментарність знань щодо сутності діяльності викладача професійної освіти з ГС, недооцінювання потенціалу освіти	брак знань щодо сутності діяльності викладача професійної освіти з ГС

Свідченням опанування людиною знань, розвитку особистісних якостей є її поведінка, тому ми виокремлюємо *комунікативно-діяльнісний* критерій ГС особистості викладача професійної освіти агарного спрямування, що безпосередньо пов'язаний із виконанням ним своїх функцій, відбиває його вміння

здійснювати професійну діяльність і спілкування на демократичних засадах, конструктивно вирішувати складні ситуації, аналізувати явища й події, вчинки, стосунки з іншими з позиції їх відповідності гуманістичним цінностям, готовність фахівця до саморозвитку й самореалізації.

О. Романовський та Т. Бутенко розглядають поняття «комунікативна компетентність», що тлумачиться як: заснована на знаннях і чуттєвому досвіді здатність людини орієнтуватись у різних ситуаціях спілкування (встановлювати й підтримувати контакти з іншими), вільно використовувати вербальні й невербальні засоби спілкування; система внутрішніх ресурсів людини, необхідних для побудови ефективної комунікативної дії, що ґрунтується на адекватному сприйнятті психологічних особливостей – своїх та інших людей, самої ситуації спілкування й завдань, які слід розв'язати, а також готовність до ефективного застосування цих умінь і ресурсів у професійній діяльності [52].

Із огляду на зазначене, комунікативно-діяльнісний критерій ГС особистості викладача професійної освіти має відбивати вміння налагоджувати вербальну й невербальну комунікацію зі здобувачами, стосунки поваги й довіри, доброзичливості, створювати атмосферу вільного висловлення думок, емпатійного розуміння здобувачів, виявляти гнучкість у виборі засобів освітнього впливу, готовність до ефективної взаємодії.

Тому одним із показників комунікативно-діялісного критерію ГС особистості викладача професійної освіти має бути вміння фахівця налагоджувати емоційно-позитивні стосунки, співпрацювати з людьми (незалежно від статі) на засадах рівності, розширювати власні пізнавальні орієнтири, підвищувати самооцінку.

Таким чином, комунікативно-діялісний критерій ГС особистості викладача професійної освіти об'єднує всі інші критерії, відображає практичний досвід застосування майбутнім фахівцем умінь гуманістично-спрямованої діяльності та спілкування.

Означений критерій конкретизується в таких показниках:

- сформованість умінь конструктивного вирішення складних ситуацій;
- демократичний стиль освітнього спілкування;
- розвиненість умінь адекватно оцінювати й контролювати власну діяльність, дії та вчинки – свої та інших, стосунки з ними з позиції гуманістичних цінностей;

- готовність до діяльності й спілкування на гуманістичних засадах із людьми (зокрема особами іншої статі), до саморозвитку й самореалізації.

Показники та рівні даного критерію ГС відображено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3.

Показники та рівні комунікативно-діяльнісного критерію гуманістичної спрямованості особистості викладача професійної освіти

Показники	Рівні		
	високий	середній	низький
сформованість умінь конструктивного вирішення складних ситуацій	розвинені вміння вирішення складних ситуацій на основі співпраці, партнерства	у конфліктних ситуаціях домінує зорієнтованість на компроміс	переважають стратегії суперництва, уникання чи пристосування
демократичний стиль освітнього спілкування	демократизм, врахування почуттів, думок, потреб здобувачів, орієнтація на діалог із ними, на їх розвиток	орієнтація на ліберальні стосунки, відсутність відповідальності за свої дії та вчинки	схильність до авторитаризму щодо здобувачів, зневага до їхніх поглядів і почуттів
розвиненість умінь аналізувати власну поведінку, діяльність, дії інших людей, стосунки з ними з позиції гуманістичних цінностей	рефлексія поведінки – своєї та інших людей із позиції поваги до інших і самоповаги, самостійність і стійкість переконань, схильність спиратись на першоджерела	труднощі в аналізі явищ і подій, ситуативна зміна поглядів щодо цінності – власної та інших людей, орієнтація на думку довколишніх	відсутність чіткої позиції, розрізнення гуманних і негуманних вчинків, постійне невдоволення собою, перекладання своїх невдач на інших людей, залежність від інших
готовність діяльності спілкування людьми гуманістичних засадах, саморозвитку самореалізації	послідовність у виявленні гуманності, прагненні до саморозвитку, вибір інтерактивних методів навчання, постійне самовдосконалення	непослідовність у виявленні гуманності до людей (зокрема осіб іншої статі), у самовдосконаленні. Не замислюється над вибором методів навчання	байдужість до людей, меркантильність, стереотипна поведінка щодо осіб іншої статі, неготовність до самовдосконалення, схильність до традиційних методів

Таким чином, ГС особистості викладача професійної освіти передбачає наявність у фахівця гуманістичних ціннісних орієнтацій, мотивів гуманного ставлення до людей і до себе, позитивного ставлення до своєї професії, сформованість системи знань про гуманізацію, гендерний аспект у сфері професійної освіти, наявність гуманних якостей, умінь діяльності на засадах партнерства, здатність до саморозвитку й самореалізації.

Розроблені критерії, показники та рівні СГС дозволяють з'ясувати, якою мірою означене особистісне утворення властиве здобувачам аграрних ЗВО.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ГУМАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В АГРАРНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1 Завдання і хід експериментальної роботи

Обґрунтування сутності ГС особистості викладача професійної освіти, критеріїв, показників і рівнів її сформованості є підґрунтям проведення експериментальної роботи з діагностики рівнів СГС здобувачів аграрних навчальних закладів.

Діагностика рівнів СГС особистості магістрів професійної освіти аграрного спрямування здійснювалась у процесі констатувального етапу експерименту, що передбачав розв'язання завдань:

1. Розроблення комплексу діагностичних завдань.

2. Проведення констатувальних зрізів.

3. Аналіз та узагальнення результатів діагностики рівнів СГС особистості майбутніх викладачів професійної освіти. Констатувальний експеримент проводився протягом 2022-2023 р. на базі Полтавського державного аграрного університету серед 38 магістрів, які навчаються за освітньо-професійною програмою Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології) спеціальності 015 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології), розподілених на дві групи – експериментальну (ЕГ) – 20 особи та контрольну (КГ) – 18 осіб.

Відповідно до поставлених завдань констатувального експерименту, було застосовано комплекс діагностичних методів: опитування, тестування, ранжування; аналіз навчальних планів і програм, педагогічне спостереження, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення.

Доцільність їх використання зумовлювалась необхідністю здійснити перевірку сформованості в майбутніх викладачів професійної освіти кожного з показників виокремлених критеріїв означеного феномена. Послідовність використання опитувальників обумовлювалась логікою формування ГС особистості здобувачів: від сформованості мотивів і ціннісних орієнтацій (мотиваційно-ціннісний критерій), через набуття знань (когнітивний критерій), до розвитку особистісних якостей (емоційно-емпатійний критерій) і вмінь діяльності й спілкування (комунікативно-діяльнісний критерій).

Діагностика рівнів СГС особистості майбутніх викладачів професійної освіти за мотиваційно-ціннісним критерієм (додаток В) передбачала виявлення їхніх ціннісних пріоритетів, ставлення до професії, сформованості мотивів гуманного ставлення до інших людей (повага, доброзичливість, толерантність, емпатійність) і до себе (самоповага, віра у свої сили й здібності, прагнення до саморозвитку й самореалізації), з'ясування типу спрямованості особистості.

Під час інтерпретації результатів опитування ми виходили з того, що високий рівень СГС за даним показником мають магістри, в системі цінностей яких домінують цінності: гідності іншої людини, взаємодопомоги та взаємопідтримки, гендерної рівності, саморозвитку й самореалізації, середній – майбутні фахівці, які віддали перевагу таким цінностям, як: самоконтроль, життєрадісність, дисциплінованість, старанність, низький – магістри професійної освіти аграрного спрямування, які обрали цінності, що відбивають позицію людини (матеріальна забезпеченість, кар'єризм, успіх в осіб іншої статі, розваги).

Узагальнені дані ранжування цінностей представлено в додатку Г1. Як видно з додатку рівні СГС особистості майбутніх фахівців за даним показником є такими: високий – 13% здобувачів ЕГ і 13,6% – КГ, середній – 39,1% опитаних ЕГ і 36,4% – КГ, низький – 47,9% здобувачів ЕГ і 50% – КГ.

Під час аналізу результатів діагностики ставлення майбутніх фахівців до обраної професії вважали, що високому рівню ГС викладача професійної освіти

відповідає внутрішня позитивна мотивація до опанування професії, коли майбутній фахівець зацікавлений змістом даної діяльності та процесом її здійснення, бажанням реалізувати в цій діяльності свої здібності, сприяти гармонійному розвитку своїх здобувачів); середньому – зовнішня позитивна мотивація, в основі якої – непослідовність у навчанні, залежність від думки інших людей (викладача, батьків, друзів); низькому рівню – зовнішня негативна мотивація, за якої мотивом навчання є одержання матеріальної винагороди, уникнення покарань, критики тощо. Згідно з наведеними в додатку результатами, високий рівень СГС за даним показником мають 15,2% здобувачів ЕГ і 13,6% КГ, середній – 39,1% опитаних ЕГ і 38,6% – КГ, низький рівень – 45,7% здобувачів ЕГ і 47,8% – КГ.

Узагальнивши відповіді здобувачів на запропоновані опитувальники, ми представили результати СГС за мотиваційно-ціннісним критерієм в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Рівні сформованості гуманістичної спрямованості особистості майбутніх викладачів професійної освіти за мотиваційно-ціннісним критерієм

Рівні СГС за мотиваційно-ціннісним критерієм	Групи здобувачів	
	ЕГ, %	КГ, %
Високий	14,1	13,8
Середній	38,6	37,8
Низький	47,3	48,4

Як видно з таблиці 3.1, високий рівень СГС за мотиваційно-ціннісним критерієм мають 14,1% здобувачів ЕГ і 13,8% – КГ, середній – 38,6% опитаних ЕГ і 37,8% – КГ; низький – 47,3% здобувачів ЕГ і 48,4% – КГ. Результати свідчать, мотиви й ціннісні орієнтації більшої частини здобувачів не узгоджені з метою та змістом діяльності викладача професійної освіти.

Для діагностики рівнів СГС майбутніх викладачів професійної освіти за когнітивним критерієм (додаток Д) використовували авторські опитувальники, які розкривають різні аспекти знань із проблеми гуманізму та гуманізації. Одержані

дані щодо рівнів обізнаності майбутніх фахівців про сутність понять із проблеми гуманізації відображено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Рівні сформованості в майбутніх викладачів професійної освіти знань щодо сутності основних понять із проблеми гуманізації

Рівні СГС за даним показником	Групи здобувачів	
	ЕГ, %	КГ, %
Високий	15,2	13,6
Середній	37,0	36,4
Низький	47,8	50

Як видно з таблиці 3.2, рівні СГС майбутніх викладачів професійної освіти за даним показником когнітивного критерію розподілилися таким чином: високий рівень – 15.2% здобувачів ЕГ і 13,6% – КГ, середній – 37% опитаних ЕГ і 36,4% – КГ, низький рівень – 47,8% здобувачів ЕГ і 50% – КГ.

У подальшому ми прагнули виявити рівень знань майбутніх викладачів професійної освіти із проблеми гуманізації професійної освіти, рівень усвідомлення ними її актуальності й практичного значення (табл. 3.3).

Таблиця 3.3.

Рівні сформованості знань майбутніх викладачів професійної освіти із проблеми гуманізації аграрної освіти, усвідомлення її актуальності й значення

Рівні СГС за даним показником	Групи здобувачів	
	ЕГ, %	КГ, %
Високий	15,2	13,6
Середній	34,8	36,4
Низький	50	50

Дані таблиці 3.3 за показником когнітивного критерію мають наступні: високий рівень – 15,2% здобувачів ЕГ і 13,6% – КГ, середній – 34,8% опитаних ЕГ і 36,4% – КГ, низький рівень – 50% респондентів ЕГ і 50% – КГ.

Запитання наступного опитувальника продіагностували обізнаність здобувачів щодо змісту гуманістично-спрямованої діяльності викладача професійної освіти та відображено в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Рівні сформованості в майбутніх викладачів професійної освіти знань про зміст гуманістично-спрямованої діяльності

Рівні СГС за даним показником	Групи здобувачів	
	ЕГ, %	КГ, %
Високий	15,2	13,6
Середній	34,8	36,4
Низький	50	50

Як видно з таблиці 3.4, рівні СГС майбутніх викладачів професійної освіти за показником когнітивного критерію демонструють: високий рівень – 15,2% здобувачів ЕГ і 13,6% – КГ, середній – 34,8% опитаних ЕГ і 36,4% – КГ, низький рівень – 50% респондентів ЕГ і 50% – КГ.

Узагальнені дані, що характеризують рівні СГС майбутніх викладачів професійної освіти за когнітивним критерієм, зафіксовано в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Рівні сформованості гуманістичної спрямованості особистості майбутніх викладачів професійної освіти за когнітивним критерієм

Рівні СГС за когнітивним критерієм	Групи здобувачів	
	ЕГ, %	КГ, %
Високий	14,7	13,5
Середній	35,9	36,5
Низький	49,4	50

Як свідчить таблиця 3.5, високий рівень СГС за когнітивним критерієм на початку експерименту мають 14,7% здобувачів ЕГ і 13,5% – КГ, середній рівень – 35,9% опитаних ЕГ і 36,5% – КГ, низький – 49,4% респондентів ЕГ і 50% – КГ.

Таким чином, результати опитування демонструють здебільшого середній та низький рівень СГС за когнітивним критерієм. Лише незначна кількість здобувачів розуміє сутність понять «гуманізм», «гуманістичні цінності», «гуманність» та ін., вважає проблему гуманізації освіти актуальною, прагне розширити свої знання щодо неї, розрізняє гуманні й негуманні вчинки, віддає перевагу гуманним якостям викладача професійної освіти агарного спрямування.

Для діагностики стану СГС особистості майбутніх викладачів професійної освіти за емоційно-емпатійним критерієм (додаток 3) використовувались стандартні тестові методики та авторський опитувальник. Ранжування особистісних якостей (авторський опитувальник) мало за мету виявлення пріоритетних для здобувачів особистісних якостей. Оцінювання результатів ранжування відбувалось відповідно до характеристики рівнів ГС особистості викладача професійної освіти. Так, високий рівень сформованості ГС мають здобувачі, які віддають перевагу таким особистісним якостям, як: здатність допомагати людям, протистояти злу й несправедливості, прагнення до самовдосконалення; середній – майбутні фахівці, які обрали такі особистісні якості, як: лагідність, привітність, скромність, чемність, низький – здобувачі, які поставили на перші місця якості, що характеризують егоцентрично-спрямовану особистість – самовпевненість, безкомпромісність, кар’єризм, уміння досягати успіху за будь-яку ціну.

Дані вибору майбутніми викладачами професійної освіти пріоритетних особистісних якостей, одержані внаслідок обробки результатів їхніх відповідей, представлено в додатку Г 2 та розподілилися так: високий рівень у 13% здобувачів ЕГ і 13,6% – КГ; середній – 34,8% опитаних ЕГ і 34,1% – КГ; низький рівень – 52,2% респондентів ЕГ і 52,3% – КГ, що є наслідком впливу на здобувачів споживацьких суспільних настроїв, явищ прагматизму, агресивності тощо, відсутності ціннісної зорієнтованості знань, освіти загалом.

Оскільки одним із аспектів готовності майбутніх викладачів професійної освіти до здійснення професійної діяльності й спілкування на гуманістичних засадах є, з нашого погляду, наявність у них умінь критичного аналізу явищ і подій, власної поведінки, дій та вчинків інших людей, стосунків із ними з позиції гуманістичних цінностей, ми запропонували здобувачам відповісти на запитання авторського опитувальника з виявлення означених умінь та відображено в додатку Г 3. Так, високий рівень СГС за даним показником мають 13% здобувачів ЕГ і 13,6% – КГ, середній рівень – 37% опитаних ЕГ і 36,4% – КГ, низький рівень – 50% респондентів ЕГ і стільки ж – КГ.

Для діагностики сформованості готовності майбутніх викладачів професійної освіти до гуманістично-спрямованої професійної діяльності й спілкування та до самореалізації ми використали авторський опитувальник. Результати проведеного опитування представлено в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Рівні сформованості в майбутніх фахівців готовності до професійної діяльності й спілкування на гуманістичних засадах і до самореалізації

Рівні СГС за даним показником	Групи здобувачів	
	ЕГ, %	КГ, %
Високий	13	11,4
Середній	34,8	36,3
Низький	52,2	52,3

Як засвідчує таблиця 3.6, високий рівень СГС за даним показником виявлено в 13% здобувачів ЕГ і 11,4% – КГ, середній рівень – у 34,8% опитаних ЕГ і 36,3% – КГ, низький рівень – у 52,2% респондентів ЕГ і 52,3% – КГ.

Узагальнені кількісні дані щодо рівнів СГС особистості майбутніх викладачів професійної освіти за комунікативно-діяльнісним критерієм відображено в табл. 3.7.

Рівні сформованості гуманістичної спрямованості особистості майбутніх викладачів професійної освіти за комунікативно-діяльнісним критерієм

Рівні СГС за комунікативно-діяльнісним критерієм	Групи здобувачів	
	ЕГ, %	КГ, %
Високий	12,5	11,9
Середній	35,5	35,7
Низький	52	52,4

За результатами таблиці 3.7 даними, високий рівень СГС за комунікативно-діяльнісним критерієм виявлено в 12,5% здобувачів ЕГ і 11,9% – КГ, середній – у 35,5% опитаних ЕГ і 35,7% – КГ, низький – у 52% здобувачів ЕГ і 52,4% – КГ. Переважання середнього й низького рівнів СГС, що пояснюється умінням неготовністю до співпраці та самореалізації.

Узагальнені дані виконання здобувачами всіх запропонованих діагностичних завдань наведено в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Узагальнені дані щодо рівнів сформованості гуманістичної спрямованості особистості майбутніх викладачів професійної освіти до початку експерименту

Рівні СГС	Групи здобувачів	
	ЕГ, %	КГ, %
Високий	13	13,6
Середній	37	36,4
Низький	50	50

Представлені в таблиці 3.8. результати констатувального етапу експерименту свідчать, що лише 13% здобувачів ЕГ і 13,6% – КГ мають високий рівень СГС: це майбутні фахівці, гуманістичний світогляд яких узгоджується з відповідною поведінкою. Недостатність знань і ситуативність поглядів, зовнішня мотивація (середній рівень СГС) корелюють із непослідовністю у виявленні гуманності до людей і до себе (37% опитаних ЕГ і

36,4% – КГ). 50% здобувачів обох груп, які брали участь у констатувальному експерименті, мають низький рівень СГС.

Таким чином, констатувальний експеримент виявив:

- пріоритетність для значної частини респондентів опитаних цінностей, що відбивають меркантильну позицію; переважання зовнішніх мотивів виявлення гуманності, професійного саморозвитку;

- відсутність у більшості ґрунтовних знань із проблеми гуманізації, усвідомлення її актуальності й практичного значення, нерозуміння змісту гуманістично-спрямованої діяльності у професійній освіті;

- пріоритетність особистісних якостей: самовпевненість, кар'єризм, уміння досягати успіху за будь-яку ціну, низький рівень самооцінки здобувачів та їх здатності виявляти емпатію до людей;

- схильність майбутніх фахівців до авторитарного стилю спілкування, стратегій суперництва у конфліктних ситуаціях, уникання, пристосування; низький рівень готовності до гуманістично-спрямованої професійної діяльності, спілкування.

Такі результати засвідчили, що знаннєво-технологічна зорієнтованість освітнього процесу в аграрних ЗВО і недооцінювання формування ціннісних орієнтацій на основі гуманістичних цінностей, мотивів гуманного ставлення до людей і до себе, комплексу гуманних якостей та застосування у професійній підготовці викладачів професійної освіти традиційних методів і форм навчання унеможливорює набуття ними вмій гуманної взаємодії, взаємодопомоги, співпраці й партнерства, що зумовлює необхідність створення в освітньому процесі умов, що сприятимуть гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти.

3.2 Підсумкове узагальнення результатів експерименту

Після проведення експериментальної роботи з реалізації моделі гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти ми здійснили

повторну діагностику рівнів СГС магістрів Полтавського державного аграрного університету інженерно-технологічного факультету які навчаються за освітньо-професійною програмою Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології) спеціальності 015 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології) ступеня вищої освіти *магістр* (ЕГ – 20 осіб, КГ – 18 осіб).

На контрольному етапі дослідження ставились такі завдання: провести контрольні зрізи; здійснити порівняльний аналіз даних із результатами констатувального етапу експерименту та сформулювати висновки; довести вірогідність одержаних даних; узагальнити практичні здобутки гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти, здійснити їх прогностичне обґрунтування з метою подальшого впровадження в процес підготовки фахівців у аграрних ЗВО України.

Перший контрольний зріз передбачав діагностику рівнів СГС магістрів за мотиваційно-ціннісним критерієм і складався з низки завдань.

Ранжування майбутніми викладачами професійної освіти запропонованих цінностей дозволило виявити зміни, що відображено в додатку Г4, зміни у виборі цінностей зафіксовано в обох групах. У ЕГ високий рівень СГС за даним показником мають 35,1% здобувачів (було 13%), середній рівень – 54,6% (проти 39,1%), низький рівень – 10,3% (було – 47,9%). У КГ маємо такі результати: здобувачів із високим рівнем СГС стало 16,5% (було – 13,6%), середній рівень діагностовано в 46,4% майбутніх фахівців (проти 36,4%), низький рівень – у 37,1% опитаних (до експерименту – 50%).

Зміни у рівнях сформованості позитивного ставлення здобувачів до професії викладача професійної освіти представлено в додатку Г5. Відповідно до цих даних можна відзначити значне посилення в здобувачів ЕГ внутрішньої мотивації опанування обраного фаху (високий показник виявлено у 36,2% опитаних (було –

15,2%), середній рівень – у 54,9% (на початку експерименту – 39,1%), кількість здобувачів із низьким рівнем зменшилась на 36,8% (з 45,7% до 8,9%).

Таким чином, експериментальне навчання сприяло осмисленню здобувачами змісту, мети й завдань майбутньої професійної діяльності, зміцненню позитивного ставлення до обраної професії, розвитку мотивації магістрів до засвоєння знань із проблеми гуманізації аграрної освіти, виробленню власних принципів і правил взаємодії з здобувачами освіти на засадах гуманістичних цінностей.

Під час контрольної діагностики ми виявили також значні зміни в розподілі респондентів обох груп щодо типу спрямованості особистості майбутніх фахівців.

Результати опитування представлено в додатку Г6, як видно, в ЕГ високий рівень СГС за даним показником мають 35,7% здобувачів (на констатувальному етапі було 13%), середній рівень – 53,8% опитаних (було – 39,2%), низький рівень – 10,5% майбутніх фахівців (проти 47,8%). У КГ не сталося значних змін.

Узагальнені порівняльні дані щодо рівнів СГС особистості майбутніх викладачів професійної освіти за мотиваційно-ціннісним критерієм ілюструє таблиця 3.9.

Таким чином, у ЕГ після проведення формувального експерименту переважають високий (35,5%) і середній (54,6%) рівні СГС за мотиваційноціннісним критерієм (до експерименту переважав низький (47,3%) і середній (38,6%) рівні); у КГ результати змінились неістотно.

Таблиця 3.9

Рівні сформованості гуманістичної спрямованості особистості майбутніх викладачів професійної освіти за мотиваційно-ціннісним критерієм

Рівні СГС	Експериментальна група		Контрольна група	
	до експерименту	після експерименту	до експерименту	після експерименту
	%	%	%	%
Високий	14,1	35,5	13,8	16,6
Середній	38,6	54,6	37,8	46,6
Низький	47,3	9,9	48,4	36,8

Отже, в ЕГ значно зменшився відсоток здобувачів із низьким рівнем СГС (з 47,3% до 9,9%), водночас підвищився рівень СГС у 37,4% майбутніх викладачів професійної освіти. Це пояснюється виконанням магістрами ЕГ спеціальних вправ і завдань (індивідуальних і групових), застосуванням методів навчання, що сприяють формуванню внутрішніх мотивів гуманного ставлення до людей і до себе (самоповага, віра у свої сили, висока самооцінка, прагнення до саморозвитку і самореалізації). Наступний контрольний зріз мав виявити зміни щодо рівнів СГС особистості майбутніх викладачів професійної освіти за когнітивним критерієм.

У розумінні здобувачами сутності основних понять із проблеми гуманізації сталися зміни, що відображено в табл. 3.10.

Таблиця 3.10

Порівняльні дані щодо розуміння майбутніми викладачами професійної освіти агарного спрямування сутності основних понять із проблеми гуманізації

Рівні СГС за даним показником	Кількість здобувачів			
	До експерименту		Після експерименту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
	%	%	%	%
Високий	15,2	13,6	36,4	16,2
Середній	37	36,4	54,2	43,7
Низький	47,8	50	9,4	40,1

Як видно з таблиці 3.10, зміни в розумінні здобувачами сутності основних понять із досліджуваної проблеми зафіксовано в обох групах. У ЕГ високий рівень СГС виявлено в 36,4% осіб (на констатувальному етапі експерименту було 15,2%), кількість майбутніх фахівців із середнім рівнем збільшилася з 37% до 54,2%, низький рівень СГС виявлено в 9,4% опитаних (проти 47,8%). У КГ: здобувачів із високим рівнем СГС – 16,2% (до початку формувального експерименту було 13,6%), середній рівень діагностовано в 43,7% майбутніх викладачів професійної освіти(проти 36,4%), низький рівень – у 40,1% респондентів (було 50%).

Ми дослідили також зміни щодо сформованості в майбутніх фахівців обізнаності з проблеми гуманізації професійної освіти (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Порівняльні дані щодо сформованості в майбутніх викладачів професійної освіти знань із проблеми гуманізації аграрної освіти

Рівні СГС за даним показником	Кількість здобувачів			
	До експерименту		Після експерименту	
	ЕГ, %	КГ, %	ЕГ, %	КГ, %
Високий	15,2	13,6	35,9	16,2
Середній	34,8	36,4	54	43,7
Низький	50	50	10,1	40,1

Як свідчить таблиця 3.11, в ЕГ високий рівень СГС за даним показником мають 35,9% здобувачів (на констатувальному етапі було 15,2%), зі середнім – 54% (проти 34,8%), низький рівень СГС зафіксовано в 10,1% респондентів (було 50%). Зміни в КГ є не надто значними.

Зміни в обізнаності майбутніх фахівців щодо змісту гуманістично-спрямованої діяльності викладача професійної освіти відображено в таблиці 3.12.

Таблиця 3.12

Порівняльні дані щодо сформованості в здобувачів знань про зміст гуманістично-спрямованої діяльності викладача професійної освіти

Рівні СГС за даним показником	Кількість здобувачів			
	До експерименту		Після експерименту	
	ЕГ, %	КГ, %	ЕГ, %	КГ, %
Високий	15,2	13,6	37,1	16
Середній	34,8	36,4	54,1	43,4
Низький	50	50	8,8	40,6

Із таблиці 3.12 видно, що рівні СГС здобувачів ЕГ за даним показником зазнали значних змін: високий рівень СГС виявлено в 37,1% майбутніх фахівців (проти 15,2% на констатувальному етапі експерименту), середній рівень – у 54,1%

опитаних (було 34,8%), низький рівень – у 8,8% респондентів (проти 50%). Зміни в КГ є менш виразними: високий рівень СГС за даним показником діагностовано в 16% здобувачів, середній – у 43,4% опитаних, низький рівень – у 40,6% майбутніх фахівців (до початку формувального експерименту було 50%).

Узагальнені дані щодо рівнів СГС особистості майбутніх викладачів професійної освіти за когнітивним критерієм ілюструє табл. 3.13.

Таблиця 3.13

Рівні сформованості гуманістичної спрямованості особистості майбутніх викладачів професійної освіти за когнітивним критерієм

Рівні СГС	Експериментальна група		Контрольна група	
	до експерименту	після експерименту	до експерименту	після експерименту
	%	%	%	%
Високий	14,7	36,5	13,5	16,1
Середній	35,9	54,2	36,5	43,7
Низький	49,4	9,3	50,0	40,2

Як видно з таблиці 3.13, ЕГ після проведення формувального експерименту виявлено переважно високий (36,5%) та середній (54,2%) рівні СГС за когнітивним критерієм (на констатувальному етапі експерименту переважали низький (49,4%) і середній (35,9%) рівні); у КГ показники змінилися мало. У ЕГ значно зменшився відсоток здобувачів із низьким рівнем СГС: якщо до формувального експерименту таких було 49,4%, то після його проведення – лише 9,3%, що свідчить про підвищення рівня СГС у 40,1% опитаних. Ми пояснюємо це тим, що впродовж експериментального навчання здобувачів ЕГ до змісту навчальних дисциплін залучалась інформація з проблеми гуманізації, у змісті знань виявлялись гуманістичні аспекти, тоді як у КГ відбувалось традиційне навчання.

Отже, контрольна діагностика засвідчила пріоритетність для здобувачів ЕГ гуманних якостей, що пов'язано, з усвідомленням ними гуманістичної сутності професії викладача професійної освіти агарного спрямування, важливості виховання

в собі означених якостей як чинника успішної професійної самореалізації.

Третій контрольний зріз мав виявити рівні СГС особистості майбутніх викладачів професійної освіти за комунікативно-діяльнісним критерієм. Продіагностувавши вибір здобувачами моделей поведінки в конфлікті, ми виявили зміни, які представили в додатку Г7, зміни в рівнях СГС за даним показником відбулися в обох групах, так в ЕГ вони є істотнішими: високий рівень СГС мають 34,7% опитаних (на констатувальному етапі експерименту таких було 13%), середній рівень – 53,9% (було 34,8%), низький рівень – 11,4% здобувачів (проти 52,2%).

Ми зафіксували зміни щодо сформованості в здобувачів умінь аналізу явищ і подій із позиції гуманістичних цінностей і відобразили їх у додатку Г8.

Зміни за даним показником сталися в обох групах. У ЕГ високий рівень СГС зафіксовано в 36,1% майбутніх фахівців (проти 13% на констатувальному етапі експерименту), середній рівень – у 54% опитаних (було – 37%), низький рівень – у 9,9% респондентів (проти 50%). У КГ високий рівень СГС за даним показником мають 16,1% здобувачів, середній рівень – 44,3% опитаних, низький рівень – 39,6% респондентів (проти 50%).

З'ясовано, якою мірою змінилася готовність майбутніх викладачів професійної освіти до здійснення професійної діяльності на гуманістичних засадах (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

Порівняльні дані щодо сформованості в майбутніх викладачів професійної освіти готовності до здійснення професійної діяльності на гуманістичних засадах

Рівні СГС за даним показником	Кількість здобувачів			
	До експерименту		Після експерименту	
	ЕГ, %	КГ, %	ЕГ, %	КГ, %
Високий	13	11,4	35,5	16,3
Середній	34,8	36,3	54,2	44,2
Низький	52,2	52,3	10,3	39,5

Так в ЕГ сталися значні зміни: високий рівень СГС за даним показником виявлено в 35,5% здобувачів, середній рівень – у 54,2% опитаних (до початку

формувального експерименту було 34,8%), низький рівень – у 10,3% респондентів (проти 52,2%). У КГ не зафіксовано істотних зрушень.

Відмінності в рівнях сформованості гуманістичної спрямованості особистості магістрів професійної освіти аграрного спрямування ЕГ і КГ до та після проведення формувального експерименту демонструють діаграми (рис. 3.1. і 3.2.).

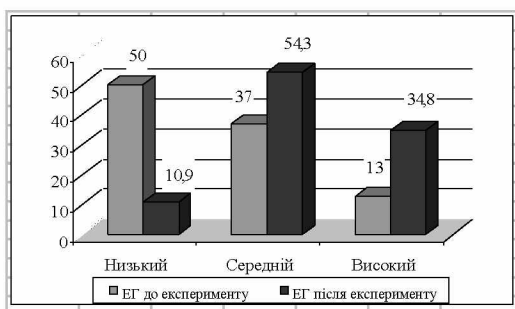

Рис. 3.1. Динаміка рівнів сформованості ГС здобувачів ЕГ і КГ

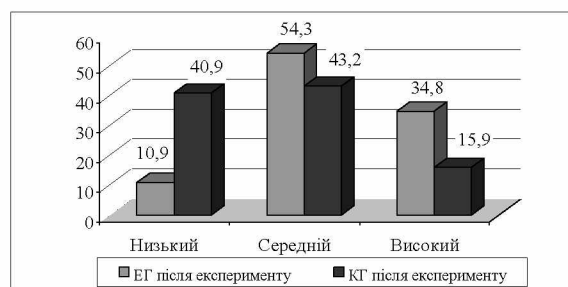
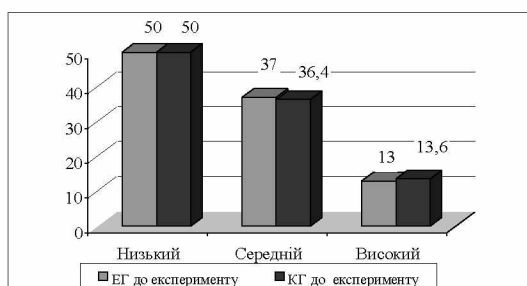

Рис. 3.2. Рівні СГС магістрів ЕГ і КГ до і після формувального експерименту

Представлені в рис 3.1. дані свідчать про позитивну динаміку СГС за комунікативно-діяльнісним критерієм: у ЕГ кількість здобувачів із високим рівнем СГС зросла на 23,1% (з 12,5% до 35,6%), із середнім рівнем – на 18,3% (з 35,5% до 53,8%), з низьким рівнем – зменшилася на 41,4% (з 52% до 10,6%). Незначне поліпшення результатів у КГ ми пов'язуємо з позитивним впливом на здобувачів гуманістично спрямованої літератури.

До початку формувального експерименту в обох групах переважали середній та низький рівні СГС. Різниця між показниками в ЕГ і КГ щодо високого рівня СГС становила 0,6% (в ЕГ – 13%, у КГ – 13,6%), середнього – 0,6% (в ЕГ –

37%, у КГ – 36,4%), низького – була відсутня (по 50% осіб у ЕГ і КГ). Після здійснення в ЕГ експериментального навчання зростання кількості здобувачів із високим і середнім рівнями СГС зафіксовано в обох групах, проте тепер різниця між показниками в ЕГ і КГ щодо високого рівня становить 18,9% (в ЕГ – 34,8%, у КГ – 15,9%). щодо середнього рівня – 11,1% (в ЕГ – 54,3%, у КГ – 43,2%), щодо низького рівня – 30% (в ЕГ – 10,9%, у КГ – 40,9%).

Таким чином, за результатами формувального експерименту, в ЕГ рівень СГС є низьким (10,9%), тоді як у КГ (40,9%). Середній рівень СГС мають ЕГ (54,3%) і КГ (43,2%). Показник високого рівня СГС в ЕГ 34,8% проти у КГ 15,9%, різниця складає 18,9%. Після проведення експерименту переважна більшість здобувачів ЕГ набули високого й середнього рівнів СГС; більшість здобувачів КГ мають середній і низький рівні.

Для з'ясування, якою мірою статистично достовірно відрізняються показники рівнів СГС особистості майбутніх викладачів професійної освіти ЕГ від КГ використаємо *t* критерій Стьюдента за умови нормального розподілу сукупностей вибірок. Урахування одержаних результатів проведеного дослідження дозволяє здійснити їх узагальнення та прогностичне обґрунтування.

Ми вважаємо, що результатом гуманізації має стати не лише підвищення якості підготовки фахівців, їх повноцінний професійний та особистісний саморозвиток, а передусім, формування ГС особистості майбутніх фахівців, що гарантуватиме їх здатність здійснювати навчання у ЗП(ПТ)О аграрного профілю на гуманістичних засадах, успішну самореалізацію та суспільну затребуваність.

Натомість сьогодні метою професійної підготовки викладачів професійної освіти аграрних ЗВО є набуття здобувачами обсягу спеціальних знань та опанування виконавських умінь; у змісті освітніх компонентів недостатньо інформації гуманістичного спрямування, виявлення ціннісних аспектів знань, науко-методичних творів; у процесі навчання застосовуються методи й форми, що не сприяють виявленню здобувачами активності, ініціативи, висловленню своєї

думки; основою стосунків між здобувачем і викладачем є домінуюча позиція останнього, суб'єкт-об'єктна взаємодія; у професійній підготовці відсутнє цілеспрямоване формування в здобувачів усвідомленого сприйняття майбутньої професії, розуміння її гуманної основи, набуття гуманістичної спрямованості як провідної особистісної якості викладача професійної освіти.

Вивчення стану професійної підготовки фахівців у аграрних навчальних закладах, урахування висновків науковців із проблеми дослідження дозволили визначити та обґрунтувати педагогічні умови гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти, що стали основою побудови моделі для організації дослідно-експериментальної роботи з формування гуманістичної спрямованості особистості майбутніх фахівців.

Проведений формувальний етап експерименту засвідчив істотне зростання рівнів сформованості гуманістичної спрямованості магістрів ЕГ, що дозволяє дійти висновку про ефективність визначених та обґрунтованих педагогічних умов і дієвість моделі гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти.

Узагальнення результатів і висновків проведеного дослідження дозволяє здійснити їх прогностичне обґрунтування та сформулювати положення щодо вдосконалення професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти у аграрних навчальних закладах у напрямі реалізації гуманістичних засад в освітньому процесі. Упровадження результатів дослідження в освітній процес аграрних ЗВО забезпечить підвищення якості професійної підготовки, максимальну реалізацію майбутніми викладачами професійної освіти власного інтелектуального й творчого потенціалу, задоволення своїх освітніх потреб, посилення професійної мотивації здобувачів і перетворення їх на суб'єктів саморозвитку та самовдосконалення, дозволить налагодити між усіма учасниками освітнього процесу стосунки взаємної поваги, довіри, розуміння, підтримки, співпраці й партнерства, сприятиме формуванню в майбутніх фахівців

гуманістичної спрямованості як професійно значущої особистісної якості, що гарантуватиме їх успішну самореалізацію та суспільну затребуваність, здатність здійснювати навчання здобувачів на гуманістичних засадах.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретичне та дослідно-експериментальне дослідження з проблеми гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти у ЗВО аграрного спрямування засвідчило досягнення поставленої мети, вирішення завдань дослідження та дало можливість сформулювати висновки.

1. На основі аналізу наукових джерел визначено гуманізацію професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти як процес, що відображається у скерованості навчання на розвиток самобутньої особистості майбутнього фахівця, його творчої індивідуальності, формування стосунків поваги й довіри між усіма учасниками освітнього процесу, що сприятиме максимальній реалізації здобувачами своїх задатків і здібностей, потреб і прагнень, виробленню на основі здобутих знань гуманістичних ціннісних орієнтацій і мотивів професійної діяльності, гуманних якостей і вмінь співпраці й партнерства. На основі здійсненого теоретичного аналізу обґрунтовано педагогічні умови гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти у аграрних ЗВО: формування в здобувачів позитивної мотиваційної установки на гуманне ставлення до людей і до себе; забезпечення змісту освітніх компонентів гуманітарною складовою; підготовка майбутніх викладачів професійної освіти до суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу.

2. З'ясовано, що результатом гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти у аграрних ЗВО є сформованість гуманістичної спрямованості особистості майбутнього фахівця як особистісної якості, що об'єднує: мотиви й ціннісні орієнтації на гуманне ставлення до людей і до себе; систему знань із проблеми гуманізації, комплекс особистісних якостей; сукупність умінь ефективної взаємодії з своїми здобувачами на основі толерантності й партнерства, здатність майбутнього викладача професійної освіти до саморозвитку й самореалізації. Відповідно до змістових характеристик

гуманістичної спрямованості особистості викладача професійної освіти визначено взаємопов'язані критерії сформованості означеного феномена в майбутніх фахівців (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативно-діяльнісний) та їхні показники, що дозволяють діагностувати рівні сформованості гуманістичної спрямованості (високий, середній, низький) здобувачів.

3. Теоретично обґрунтовано модель гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти у аграрних закладах освіти, що здійснюється відповідно до поставленої мети. Модель побудована з урахуванням положень інтегративного, індивідуального, культурологічного, аксіологічного, підходів, принципів гуманізації, демократичності, системності, зв'язку навчання з практикою, складається з трьох взаємопов'язаних блоків (концептуального, змістово-операційного, результативного), розкриває зміст, форми, методи, засоби, педагогічні умови організації освітнього процесу, реалізується поетапно (мотивувально-стимулювальний, інформаційно-пізнавальний, реалізувальний етапи), а результатом є сформованість гуманістичної спрямованості особистості майбутніх викладачів професійної освіти.

Проведена дослідно-експериментальна робота засвідчила зростання показників високого (на 21,8%) та середнього (на 17,3%) рівнів гуманістичної спрямованості здобувачів ЕГ та зменшення показників низького (на 39,1%) рівня означеної особистісної якості майбутніх викладачів професійної освіти. У КГ відповідні показники не зазнали істотних змін (2,3; 6,8%; 9,1%), що підтвердило ефективність розробленої моделі та теоретично обґрунтованих педагогічних умов гуманізації професійної підготовки майбутніх фахівців.

4. Розроблено навчально-методичне забезпечення щодо гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти у аграрних закладах, до якого ввійшли: методичні розробки лекції з питань гуманізації, матеріали для практичної та самостійної роботи здобувачів, індивідуальні та групові творчі вправи й завдання. Доведено, що використання запропонованих

матеріалів сприяє формуванню гуманістичної спрямованості особистості майбутніх викладачів професійної освіти, активізує в них потребу до постійного особистісного та професійного саморозвитку й самовдосконалення.

Водночас кваліфікаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти у аграрних ЗВО. Перспективними напрямками подальших наукових пошуків є: вивчення зарубіжного досвіду гуманізації професійної підготовки майбутніх викладачів професійної освіти; дослідження проблеми створення у аграрних закладах гуманістично зорієнтованого освітнього середовища.